

בית יוסף יורה דעה סימן קמא

כתב המרדכי בפרק כל הצלמים (סי' תתמ)

השיב רבינו אפרים על צורות עופות וסוסים שציירו בבית הכנסת

לא דמי לטבעת שיש עליה חותם, דהתם הוא דמות צלם פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקון שעובדין להם, אבל צורות עופות וסוסים, אין הגוים עובדין להם אפילו כשהם תבנית בפני עצמם, כל שכן כשהם מצויירם על הבגדים.

ותנן כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם, ומוקי לה פרצוף אדם במוצא דוקא לרבי יהודה, אבל רבנן אפילו

פרצוף אדם מתירים במוצא.

הילכך אין כאן בית מיוחד

עכ"ד

ורבינו אליקים פירש

הא דתנן כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם היינו בעושה, כדמתרץ אביי.

והאי כל לאו דוקא, דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור והאיל וחשיבי ציירי ופלחי.

ועי"ל דדוקא אביי הוא דמוקי לה הכי בעושה, אבל אגן קיימא לן כרבא דאמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא,

אלמא במוצא מותרים ובעושה אסורין.

ובמכילתא (יתרו כ ד) אוסר לעשות אפילו פרצוף בהמה וצפרים וחגבים ודגים שנאמר (דברים ד ז) תבנית כל בהמה

אשר בארץ.

ועל פי הראיות הללו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בבית הכנסת בקלוניא

עכ"ל

דרכי משה

וכתב המרדכי פרק ה"ה בשם מהר"ם דשום צורה אסור לעשות אם בולטת וכ"ה במכילתא

אבל לצור בצבעונים מותר אפילו לישראל עצמו לצור

אבל חותם בולט או שוקע ודאי אסור לישראל לעשות כן

ומשמע מדאסור לעשות חותם שוקע דמיירי אפילו בצורת חמה ולבנה ואפ"ה ע"י צבעונים שרי

וכ"ה בתשובת מהר"ם במרדכי פ' כל הצלמים דלא שייך לומר לא תעשה לך בצר במיני צבעונים שאינו לא בולט ולא שוקע

ולכן אותם שמציירים צורות במחזורות ותפילות ליכא למיחש משום איסור עכו"ם

אבל אסור לעשות כן משום שמסתכלים בהן בשעת התפילה ואין מכוונים לבם לשמים

עכ"ל

ובהגהות אשירי (סי' ה) כתב בשם אור זרוע (ח"ד סי' רג) דברי רבינו אליקים ונתן טעם עוד

משום דכיון דאיתא (ברכות ה:) דבעינן שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר וגם אמרו (ב"ב כה:): הרוצה שיעשיר יצפין

יהא נראה כמשתחוה לאותן הצורות.

וכתב עוד

וכשהיה אבא מורי נער היו מצייירים בבית הכנסת צורות אילנות ועופות ודן לאיסור

השתא איתבריר לן דכולהו אסירי בעשיה כגון הפרצופין דהיינו אדם ובהמות וחיות וצורות כגון עופות ודגים ונחשים

ותולעים וצלמים כגון תבנית ודבר העשוי כדמות כולהו העושה אותם עובר בלאו ועשו לו אחרים מותר מן התורה

ואסור מדרבנן עד שיפחות צורתן

עכ"ל.

וכבר נתבאר לעיל דלשון אחרון שכתב הר"ן כל הצורות מותרות אפילו בולטות חוץ מאותן שאסרה תורה משום לא

תעשון אתי וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ג מהלכות ע"ז (ה"א) וז"ל צורת הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורת

האילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותם ואפילו היתה הצורה בולטת וזה מבואר כדברי רבינו אפרים ואפילו

ללשון ראשון שהכריע הר"ן כמותו וכתבו רבינו בשם הרמב"ן ז"ל אף על פי שאוסר בשאר צורות כשהן בולטות מכל

מקום כשהן שוקעות מישאר שרי וכבר נתבאר לעיל (רלז: ד"ה ומ"ש דשוקעת) שהמצוייר בסמנין על הלוח ועל

הטבלא מיקרי שוקע וגם המרדכי עצמו (שם) כתב בשם הר"מ (שם) להתיר לצייר צורות במיני צבעונים מפני שאינו

בולט.

הילכך מדברי כולם נלמוד דבכה"ג שהיו מצויירים בכותל שרי ושלא כדברי רבינו אליקים.

ועוד דאפילו לסברת הר"ן והרמב"ן כיון שאין הגוים עובדים לאותן צורות אפילו אם היו בולטות מותרות וכמו שכתבתי

בסמוך בשם הר"ן ז"ל

הילכך נקטינן כדברי רבינו אפרים דכולהו סברי כוותיה וליתא לדברי רבינו אליקים מקמיה דהוי ליה יחיד לגבי רבים.

ומה שפירש רבינו אליקים דהא דתניא כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם האי כל לאו דוקא הוא דהא צורת

חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור

איני יודע מה הועיל בכך דמכל מקום שאר פרצופין חוץ מג' צורות אלו מיהא מותרים

והוא עובדא שציירו בבית הכנסת כיון שלא היו מצורות אלו ודאי שרי.

ומ"ש ועי"ל דדוקא אביי הוא דמוקי לה בעושה אבל אגן קיימא לן כרבא דאמר כולה במוצא וכו' אלמא במוצא מותרים

ובעושה אסורים י"ל דרבא לא נאדי מאוקימתא דאביי אלא משום דדחיקא ליה לאוקמי רישא וסיפא בחד גוונא

ומציעתא בחד גוונא ולהכי אוקמא כולהו במוצא אבל לענין דינא אין הכי נמי דסבירא ליה כאביי דשרי לעשות כל

הפרצופין חוץ מפרצוף אדם דכיון דלא אשכחן ל(אביי)רבא דפליג בהכי לא מוקמינן פלוגתא ביניהו

ותדע מדאמרין בגמרא אמציעתא אלא פשיטא בעושה וכדרב הונא בריה דרב יהושע כלומר דאסר פרצוף אדם מלא תעשון אתי ומדלא איצטריך לאתויי ראייה להתיר שאר פרצופין ולאסור פרצוף אדם הוא דאיצטריך לאתויי מדרב הונא משמע דשאר פרצופין מיפשט פשיטא להתיר דהא אפילו פרצוף אדם הוה שרי אי לאו קרא דרב הונא ובאינך פרצופין דלא אשכחן מאן דמייתי להו מקרא לאיסורא ודאי מישראל שרו לכולי עלמא.

ומ"ש דבמכילתא אוסר לעשות אפילו פרצוף בהמה וכו' י"ל דההיא בבולטת דוקא וכשיטת הרמב"ן והר"ן ז"ל ובפרק חזקת (ב"ב נד.) על הא דקאמר התם דרב לא קני לגינתיה אלא בצורה ופירש רשב"ם צורת חיה ועוף כתב המרדכי (שם ס"י תקמט) מכאן הוכיח רבינו מאיר (שם) דהא דתני במכילתין לא תעשה לך פסל (שמות כ ד) וכו' עד [יכול] לא יעשה לך גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה עד אפילו בהמה חיה ועוף דגים וחגבים היינו דוקא פרצוף גמור חקוק וגלופה היינו צורה בולטת אטומה היינו צורה שוקעת אבל במיני צבעונין מותר אפילו לישראל לצורך עצמו כדמשמע הכא מפירוש רשב"ם אבל חותם בולט או שוקע אסור לישראל לעשות אבל אם אחרים עשו מותר להניחו היכא דרבים שכיחי גביה דליכא למיחש לחשדא כדמשמע פרק כל הצלמים עד כאן.

ולע"ד נראה לומר דבמכילתא מיירי בעושה עבודה זרה ממש ואפילו לגוי אי נמי בצורות שמנהג הגוים לעבדן והיינו דמייתי לה מלא תעשה לך פסל אבל צורות שאין מנהג הגוים לעבדן מישראל שרי וכמ"ש הר"ן ז"ל.

ומה שכתב שע"פ הראיות האלו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בבית הכנסת בקולוניא לא ידעתי מה הועיל בתקנתו דהא לדברי הכל שאר פרצופין שרו במוצא וכיון דבמוצא שרו אף על גב דהוה איפשר למיחש דילמא פלחי ליה לא חיישין להכי ומשמע דלקיימו נמי שרי דכיון דלית ביה חשש עבודה זרה אמאי אסרינן לקיימו ומשמע דהוא הדין בעשאו ישראל נהי דהעושה עבד איסורא מכל מקום לקיימו מותר ועושה איסורא דעבד בשעת עשייה עבד ושוב אין לו תקנה אף על פי שסירזום

ואפשר לומר דאע"פ כן לא רצה שיהיה זכר וקיום לדבר שנעשה באיסור לפי דעתו ז"ל אבל כבר כתבתי שכל הפוסקים חלוקים עליו ומתירים לעשות כן אפילו לכתחלה:

מרדכי מסכת עבודה זרה פרק כל הצלמים [רמז תתלח]

. . . אמנם יש סמך להיתר מה"ג שמעמידות ההיא דרב יהודה בדרקון פירוש נחש דוקא ויש חשדא טפי מאחרים כדתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקון יוליכם לים המלח אבל שאר צורות שרי כשאחרים עשו לו ולכך מותרין צורות של המחזורין אף על פי שבולטין וא"ת א"כ מאי פריך מאנדרטי ולא חיישין לחשדא כו' וי"ל דשאני אנדרטי שהיה בו צורת כל הגוף בידיים וברגלים ומש"ה פריך שפיר אבל כשאין בו כל צורת הגוף אין אסור אלא צורת דרקון בלבד אבל שאר צורות מותרות כשאחרים עשו לו מיהו אמת [*הוא] דאסור לעשות (*פרצוף) צורת האדם הבולט כדאמר לעיל מקרא דלא תעשון אתי ומ"מ צורת אדם שצובעין בסדינין ובצבעין ורקמה מותר שאין שם פרצוף שלם עכ"ל שיטת ה"ר פרץ.

השיב רבינו אפרים לרבינו יואל [רמז תתמ]

על צורת עופות וסוסין שציירו בבהכ"נ

ששאלת אם מותר להתפלל שם

ובאת לדמות לצורת לבנה ואנדרטי

א"כ היה לך לשאל אם אסור בהנאה וכ"ש להתפלל שם

אבל אינו דומה לטבעת שיש עליה חותם שהוא דמות צלם פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקון שעובדין להם ודרקון הוא נחש בריח בשמים ושמו תלי הגדול ומושל במזלות ומש"ה חשיב ליה בהדי צורת חמה ולבנה אבל צורת עופות וסוסים אין העובדי כוכבים עובדין להן אפילו כשהן תבנית בפני עצמן וכ"ש כשהן מצויירין על הבגדים

ותנן כל הפרצופין מותרים חוץ מפרצוף אדם ומוקי לה פרצוף אדם במוצא דוקא לר"י אבל לרבנן אפילו פרצוף אדם מתירין במוצא

הלכך אין כאן בית מיחוש

ע"כ דבריו

ורבינו אליקים [*אביו] [*חמיו] של ראב"ן פי'

[אפילו תימא] הא דתנן כל הפרצופים מותרין חוץ מפרצוף אדם היינו בעושה כדמתרץ אבי

והאי כל לאו דוקא דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור הואיל וחשיבי [*פי' הואיל ועשאו חשוב אתי] לפלחיה] צייריה ופלחיה

ותדע מדמותיב אי במוצא אימא מציעתא כל הפרצופים מותרין חוץ מפרצוף אדם ואי במוצא פרצוף אדם מי אסור והתניא כו' ואמאי לא מותיב לה ארישא דקתני כל הפרצופים מותרים וכללא היא והתנן המוצא כלים ועליהם צורת

חמה ולבנה ודרקון ויליך הנאה לים המלח אלא ש"מ האי כללא לאו דוקא

כדאיתא ר"פ בכל מערבין דאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוץ

ועוד יש לומר דוקא אביי הוא דמוקי לה הכי בעושה אבל אנן קי"ל כרבא דאמר כולה במוצא ומציעתא רבי יהודה היא כו'

אלמא במוצא מותרין ובעושה אסורין

ובמכילתין אסור לעשות אפילו פרצוף בהמה וצפור וחגבים ודגים שנאמר תבנית כל בהמה אשר בארץ.

עי' פרק חזקת הבתים.

וע"פ הראיות הללו צוה להסיר צורות אריות ונחשים שציירו בבהכ"נ בקולוניא

והמיימוני כתב פ"ג הדלכות עבודת כוכבים אין איסור לנוי אלא צורת אדם בלבד

לפיכך אין מצירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת אדם

והוא שתהא הצורה בולטת כגון (*הציור) [*הסיד] והכיור שבטרקלין וכיוצא בזה ואם צר לוקה

ואם היתה הצורה משוקעת או של סמנין כגון הצורות שע"ג הלוחות והטבלאות או שרקומין באריג הרי אלו מותרות וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי כדמות שמי שמשמשין לפני

במרום ואפילו על הלוח

צורת בהמה ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצורת אילנות ודשאין וכיוצא בהן מותר לצור ואפילו היתה הצורה בולטת עכ"ל המיימוני

ור"מ כתב נשאלתי על אותם שמצירין במחזורין צורות חיות ועופות אם יפה הם עושין אם לא והשבתי

נ"ל דלא יפה עושין שמתוך שמסתכלין בצורות הללו אין מכוונין לבם לאביהם שבשמים

מיהו אין כאן איסור משום לא תעשה לך פסל דהא מסקינן פרק כל הצלמים שאני ר"ג דאחרים עשו לו ואפילו חשדא ליכא בצירין שהם ממיני צבעונין בעלמא ואין בהם ממשות כלל דלא חיישין לחשדא אלא בחותם בולט ולא בחותם שוקע כ"ש בדבר זה שאין שוקע ולא בולט אלא צבע בעלמא

ונ"ל דאפילו ישראל מותר לצור צורות במיני צבעוניים ואין בזה משום לא תעשה פסל דלא אסור אלא פרצוף גמור (חקוק) [משוח] בששר אבל במיני צבעונים מותר כדאמרין פ' חזקת הבתים הצר צורה בנכסי הגר קנה דרב לא קנה

לגינתא דבי רב אלא בצורתא פי' רשב"ם דרב צר צורת חיה ועוף אלמא ודאי במיני צבעונים מותר ועוד האריך הרב

ועתה לא נפניתי להאריך בזה ע"ש:

ספר אור זרוע ח"ד פסקי עבודה זרה סימן רג

מעשה בקולוניא שצרו בחלונות של ביהכנ"ס צורות אריות ונחשים.
ושאלו להרב ר' אליקים זצ"ל והשיב:

הזהרנו בדבור שני מלעשות כן דכתיב לא תעשה לך פסל

ותניא [יכול] לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה ת"ל וכל תמונה

לא יעשה לו אטומה אבל (יעשה) לו מטע ת"ל לא תטע לך

לא יטע לו מטע אבל יעשה לו של עץ ת"ל כל עץ וכו'

ומסקנא לא יעשה תמונת כל אלה אבל יעשה לו דמות חיה ועוף ת"ל תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור

וגו'

לא יעשה לו דמות כל אלה אבל יעשה לו דמות דגים וחגבים שקצים ורמשים ת"ל כל רמש האדמה תבנית כל דגה

וגו'

נמצינו למידין מיכן שאסור לעשותם

ואם יעלה על לב אדם לומר והלא מצינו בבית עולמים שהיו שם כרובים ושאר צורות הואיל והותרו לשם הותרו נמי

בבתי כנסיות.

הלא מקרא מלא הוא שאסור לעשות כן. דתניא לא תעשו לכם שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות בבית

המקדש הרי אני עושה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ת"ל לא תעשו לכם ואף בבית עולמים נמי בדבר שנצטוו כגון

שני כרובים אם הוסיף ועשה ארבעה הרי הם כאלהי זהב ולכך נאמר אלהי זהב.

ואם ראייתן ממה ששנינו כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם והיינו בעושה כדמתרץ אבי

יש להשיב האי כל לאו דוקא הוא להתיר עשיית כל הפרצופין חוץ מפרצוף אדם

ואי במוצא פרצוף אדם מי אסיר והתנן כו' ואי איתא דהאי כל דוקא הוא, אדמותיב ליה מרישא דקתני כל הפרצופין

מותרין וכללא הוא והתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה וצורת דרקון יוליך לים המלח כדקא מותיב ליה

בראש הברייתא כל המזלות מותרין וכו' במאי עסקינן אילימא בעושה כל המזלות מי שרי אלא לאו ש"מ דהאי כל לאו

דוקא הוא ואף על גב דקתני כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם

צורת חמה ולבנה ודרקון בכלל האיסור הואיל וחשיבי ציירי ופלחי ליה

ונחש בכלל דרקון הוא ואסור לעשותו.

ומדרבא נמי איכא למישמע דהאי כל לאו דוקא הוא מדקא מוקי לה למיצעתא כר' יהודה ור' יהודה מוסיף הוא אמתני'

דקתני המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה וצורת דרקון. אלמא האי כל דקתני גבי פרצופות לאו דוקא הוא בין

למר בין...

ואין למידין הימנו. וכן מצינו בכמה מקומות דאע"ג דקתני כל חוץ לאו דוקא הוא

ואפי' אם תימצי לומר דהאי כל דוקא הוא יש להשיב ולומר דאביי הוא דמוקי ליה הכי בעושה ורבא אמר כולה במוצא

נמי ומיצעתא ר' יהודה היא דתניא ר' יהודה מוסיף אף דמות מניקה כו' אלמא במוצא מותרין אבל בעושה במעשה

דר"ג ליכא למילף התיירא בדבר זה דקא מסיים בה ואזיל להתלמד עבד אבל בעשייה שלא להתלמד אסור ולא

מיבעיא באיסור לאו דקל אלא אפי' באיסור חמור כגון בחייבי מיתות ב"ד מצינו דלהתלמד מותר. שהרי נטיעת

קישואין חייב סקילה אפי' הכי להתלמד שרי. וכן לענין הוגה השם בשפתיו אעפ"י שיש בו איבוד עולם שכולו טוב

שימש בו רבי חנניא בן תרדיון להתלמד. ובכולם ליכא איסור הכא נמי לא שנא

ועוד מאחר שהמתפלל (מצו) מצווה שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר. וגם שנינו הרוצה שיעשיר יצפין.

כששוחה בברכותיו נראה כשוחה לאותם צורות ויש לחוש לכך. דתניא ישב לו קוץ בפני ע"ז לא ישחה ויטלנו מפני

שנראה כמשתחוה לע"ז וכו'.

ואל ישיב המשיב מאנדרטא דבי כנישתא דהתם מלך פרס העמידו כדי להעבירם על דתם וכשבטלה הגזירה סלקוה

משם. וגם יש לנו ללמוד ממה שכתת נחש נחשת דקיימא לן דאף על גב דהיו מקטרים לו לא נעשה ע"ז שלא היה

צריך כיתות אלא שהעם טועים אחריו. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. עכ"ל התשובה:

זכורני כשאני המחבר נער קטן. והיו מציירין במיישין בבית הכנסת עופות ואילנות ודנתי שאסור לעשות כן. ממה

ששנינו מפסיק משנתו ואומר מה נאה אילן זה. אלמא שמחמת שנותן לבו לאילן יפה אינו מכוין למשנתו ומפסיק.

כ"ש תפלה שצריכה כוונה טפי שאינו יכול לכוין כראוי כשמסתכל באילנות המצויירות בכותל:

שו"ת מהר"ם מרוטנברג חלק ד (דפוס פראג) סימן תרי

השיב רבי אפרים מרעגנשפורק את רבינו יואל הלוי בספר אבי"ה בסי' אלף ומ"ט על צורות עופות וסוסים [שציירו בבית הכנסת] ששאלת אם מותר להתפלל שם ובאת לדמות לצורת לבנה ואנדרטא – א"כ ה' לך לשאול אם אסור בהנאה וכ"ש להתפלל שם אבל אינו דומה לטבעת שיש עלי' חותם [שהוא] דמות צלם פרצוף אדם או דמות [חמה] ולבנה ודרקון שעובדי' להן וצורת דרקון הוא נחש בריח בשמים ושמו תלי הגדול ומושל במזלות ומש"ה חשיב ליה בהדי צורת חמה ולבנה אבל צורות עופות וסוסים אין עובדי' להן אפי' כשהן תבנית [בפני] עצמן כ"ש כשהן מצויירי' על הבגדים [ותניא ע"ז מ"ב ע"ב] כל הפרצופי' מותרי' חוץ מפרצוף אדם ומוקים לה פרצוף אדם במוצא דוקא לר' יהודה אבל רבנן אפי' פרצוף אדם מתירי' במוצא הלכך אין כאן בית מיחוש. ורבינו אליקים [חמיו של ראב"ן] פי' הא דתנן כל הפרצופי' מותרי' חוץ מפרצוף אדם [היינו בעושה כדמתרץ אבי' והאי 'כל' לאו דוקא, דהא צורת חמה ולבנה ודרקון הם בכלל האיסור - הואיל וחשיבי ציורים ופלחום. ותדע מדמותב /מדמותיב/ אי במוצא אימא מציעתא כל הפרצופי' מותרי' חוץ מפרצוף אדם ואי' במוצא פרצוף אדם מי אסור והתניא כו' ואמאי לא מותיב לה מרישא דקתני כל הפרצופי' מותרי' וכללא הוא והתנן המוצא כלים ועליהם צורת דרקון חמה ולבנה יולכס לים המלח אלא ש"מ האי 'כל' לאו דוקא כדאמר בריש בכל מערבין (כ"ז ע"א) דאין למדין מן הכללות אפי' במקום שנאמר בו חוץ. ועוד י"ל דדוקא אביי מוקי לה הכי בעושה אבל אגן קיי"ל כרבא דאמר כולה במוצא ומציעתא ר"י היא כו' אלמא במוצא מותרי' ובעושה אסורי' ובמכלתי' אסור לעשות אפי' פרצוף בהמה וצפור דגים וחגבים שנאמר תבנית כל בהמה אשר [בארץ] ועיין פ' חזקת הבתים (נ"ד ע"א) וע"פ הראיות האלה צוה להסיר צורת אריות ונחשים שציירו בבי"ה הכנ בקלונייא.

והמיימוני כ' בפ"ג דהלכות ע"ז (הלכה י') אין אסור לנוי אלא צורת האדם בלבד לפיכך לא עבדי' לא בסיד ולא באבן צורת אדם והוא שתהא הצורה בולטת כגון הציור והכיד /והכיר/ שבטרקלין וכיו"ב ואם צר לוקה ואם היתה הצורה משוקעת או צורה של סמנין כגון הצורות של הלוחות והטבלאות או שרוקמין בארוג /באריג/ הרי אלו מותרין. (הי"א) וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה וככבים ומזלות ומלאכים שנאמר לא תעשון אתי וגו' [לא תעשן] כדמות [שמשי המשמשי] לפני במרום ואפי' על הלוח צורת הבהמות ושאר נפש [חיה] חוץ מן האדם וצורת אילנות ודשאים וכיו"ב מותר לצור אפי' היתה הצורה בולטת עכ"ל.

ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סימן אלף מט

שאילה:

יודיעני אדוני מעילים שנותנים על הבימה לכבוד התורה או על הקתדראות לכבוד המילה ומונח יום או יומים בבית הכנסת ויש בו צורת עופות ודגים וסוסים וארי אם מותר אם לאו. דגרסינן בפרק כל הצלמים (מג ע"א) דמות צורות לבנות היו [לן] לרבן גמליאל [וכו' שאני ר"ג] דאחרים עשו לו והא רב יהודה דאחרים עשו לו וכו' התם בחותמו בולט ומשום חשדא כדתינא וכו' ומי חיישין לחשדא והא בי כנישתא דשף ויתבי בנהרדעא ואוקמו ביה אנדרטא והוו עיילי [ביה] אבוה דשמואל ולוי ומצלו ביה ולא חיישי' לחשדא, ומשני רביס שאני. והשתא בתי כנסיות שלנו בכפרים שיחידים מתפללים שם יש לחוש לחשדא. ואפילו בבית הכנסת של קולוניא ומגנצא פעמים שיחידים נשארים ומתפללים שם והוי אסור. ואף על גב דאמרינן התם (מב ע"ב) הני תלתא דחשיבי ציירי ופלחי להו, כגון חמה ולבנה וצורת דרקון, מיהו הא אמרינן למיפלח לכל מה דמשכחי פלחי, והואיל שהם עובדים לכל הצורות היה לחוש לחשדא. והא אנדרטא בכרכים לא פלחי להו כדאמרינן בריש פרקא (מא ע"א), ונהרדעא כרך הוה ואפילו הכי אי לאו דרביס שיחי חיישין לחשדא הואיל דבכפרים פלחי להו מאי. אבי מורי.

תשובה.

ועל צורת עופות וסוסים ששאלת אם מותר להתפלל שם ובאת לדמות [ל]צורות הלבנה ולאנדרטא, א"כ היה לך לשאל אם הוא אסור בהנאה וכל שכן להתפלל. אבל אינו דומה דטבעת שיש עליה חותם הוא דמות צלם פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקון שעובדין לו הגוים וכן אנדרטא הוא צלם והן עובדין אותו הילכך איכא חשדא לישראל כי לא שכיחי רביס,

אבל צורות עופות וסוסים אפילו הגוים אינם עובדין להם אפילו כשהן תבנית בפני עצמו וכ"ש כשמצויירין על הבגדים שאין עובדין להם, הילכך אין כאן חשדא דהשתא גוים אין עובדין להם כ"ש ישראל. ותניא (מב ע"ב) כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם, ומוקמינן פרצוף אדם במוצא דווקא לר' יהודה אבל רבנן אפילו פרצוף אדם מתירין במוצא הילכך אין כאן בית מיחוש.

וכל ימיי תמהתי מה זה שעובדין לדרקון לפי המפרשין שהוא נחש ממש והכתיב (בראשית ג) ואיבה אשית וגו' מה טובו ומה יופיו ומאי רבותיה. ומצאתי בספר המזלות של ר' שבתאי החכם כי דרקון הוא נחש בריח בשמים ושמו תלי הגדול ומושל בכל המזלות. ונראה דבריו מדקא חשיב ליה בהדי צורות חמה ולבנה, והגוים סבורים שממשלתו מכוח ולכך עובדין אותו ואינו אלא במצות בוראו. ואף על גב דלשון הגמרא אינו משמע כן, דקאמר שיש לו ציצין בין פירקי צואר, יש לישב לפי דבריו כי כן נראה לי האמת. רבינו אפרים.

וכעניין זה מצאתי אני אבי העזרי תשובת[ן] של זקיני אבי אם אמי רבינו אליקים בר' יוסף שהשיב. והנה תשובתו. **על הבניין שבנו לשם בית הכנסת בקולוניא בכותל צפוני וצרו בחלונות צורות אריות ונחשים ותמהתי הרבה על מה עשו כן ובאו לשנות מנהג הקדומה מה שלא נהגו הראשונים בכל מקום גלותם. והלא גלוי הוא אצל רבותיי שמנהג ראשונים תורה (שלהם) שלימה היא וגם יתד תקועה ולהתלות ולהשען עליה. ואף על פי שכוונתם לשמים היה להתנאות לבוראם במצות,** הרי הוזהרנו בדיבור שני מלעשות כן מדכתיב (שמות יט) לא תעשה לך פסל, ותניא (מכילתא יתרו פ"ו) לא יעשה לו גלופה אבל יעשה לו אטומה, תלמוד לומר וכל תמונה. לא יעשה אטומה אבל יעשה לו מטע, ת"ל לא תטע לך. לא יטע לו מטע אבל יעשה לו של עץ, תלמוד לומר כל עץ וכו'. ומסקנא לא יעשה תמונת כל אלה אבל יעשה לו דמות בהמה וחיה ת"ל תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל צפור וגו'. לא יעשה לו [כל אלה אבל יעשה לו] דמות דגים וחגבים ושקצים ורמסים ת"ל תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה וגו'.

נמצינו למידין מכאן שאסור לעשותן. ואם יעלה על לב האדם לומר והלא מצינו בבית עולמים שהיו שם כרובים ושאר צורות והואיל והותרו לשם הותרו נמי לבתי כנסיות, הלא מקרא מלא הוא שאסור לעשות כן דתניא (מכילתא שם ספ"י) לא תעשו לכם שלא תאמר הואיל (ולא) [ו]נתנה רשות לעשות בבית המקדש הרי אני עושה בבתי כנסיות ובתי מדרשות ת"ל לא תעשו לכם. ואף בבית עולמים נמי בדבר שנצטוו כגון בשני כרובים זהב אם הוסיף על השנים ועשה ארבע הרי הן כאלהי זהב ולכך נכתב אלהי זהב.

ואם ראייתן ממה ששינו (מב ע"ב) כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם והיינו בעושה כדמתרץ אביי, יש להשיב האי כל לאו דווקא הוא (מותיב ליה מפרצוף אדם) להתיר עשיית כל הפרצופין חוץ מפרצוף אדם, ממאי מדקא מותיב ואזיל

אי במוצא אימא מציעתא כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם
ואי במוצא פרצוף אדם מי אסיר והתנן וכו',
ואם איתא דהאי כל דווקא הוא, אדמותיב ליה מפרצוף אדם ליתבי ליה מרישא, דקתני כל הפרצופין מותרין,
וכללא הוא והתנן המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה וצורת דרקון יוליך לים המלח, כדקא מותיב ליה
בראש הברייתא כל המזלות מותרין וכו' במאי עסקינן אילימא בעושה כל המזלות מי שרו.

אלא לאו ש"מ כל לאו דווקא הוא
ואף על גב דקתני כל הפרצופין מותרין חוץ מפרצוף אדם, צורת חמה ולבנה ודרקון בכלל האיסור דהואיל דחשיבי
ציירי ופלחי ליה. ונחש בכלל דרקון הוא ואסור לעשות[ו].
*ומדרבא נמי איכא למישמע דהאי כל לאו דווקא הוא, מדקא מוקי למציעתא כר' יהודה ור' יהודה מוסיף הוא
*אמתניתא דקתני המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה וצורת דרקון, אלמא האי כל דקתני לגבי פרצופות *לאו
דווקא הוא בין למר ובין למר ואין למידין הימנו.
וכן מצינו בכמה מקומות דאע"ג דקתני כל וחוח, לאו דווקא הוא ואין למידין הימנו. שהרי שנינו (עירובין כז ע"א) בכל
מערבין ומשתתפין וכו' ותו ליכא והאיכא כמיהין ופטירות אלא א"ר יוחנן אין למידין מן הכללות אפילו במקום שנאמר
בהן חוח. ותו שנינו (שם) כל הנישא על גבי הזב טמא וכו' ותו ליכא והאיכא מרכב וכו' ומסקנא אין למידין מן הכללות
אפילו במקום שנאמר בו חוח. ותו שנינו (קידושין לד ע"א) כל מצות עשה שהזמן גרמא וכו' וכללא הוא והרי מצה
ותלמוד תורה ומסקנא אין למידין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בו חוח. הכא נמי יש להשיב אין למידין מן הכללות
אפילו במקום שנאמר בו חוח.

ואפילו מאן דלא דייק, וגמיר דהאי כל דווקא הוא, יש להשיב ולומר אב"י הוא דמוקי ליה הכי בעושה,
אבל מסקנא בהכי הוה איתה רבא אמר כולה במוצא ומציעתא ר' יהודה הוא דתניא ר' יהודה מוסיף אף דמות מניקה
[וסר אפיס].

אלמא במוצא מותרין אבל בעושה אסורין

וליתה לדאב"י וקיימא הילכתא כרבא.

ומדרבן גמליאל נמי ליכא למילף היתר בדבר זה (וקא) [דקא] מסיים ביה ואזיל להתלמד עבד, אבל בעשייה שלא
להתלמד אסור. ולא מיבעיא הא דאיסור קל הוא אלא אפילו באיסור חמור כגון חייבי מיתות בית דין מצינו דלהתלמד
מותר, שהרי נטיע(ו)ת קישואין חיוב סקילה ואפילו הכי לימדו ר' אליעזר. וכן לעניין הוגה השם באותיותיו אף על פי
שיש בו איבוד עולם שכולו טוב שימש בו ר' חנניא בן תרדיון עשייה גמורה להתלמד אסור הכא נמי לא שנא.
ועוד מאחר שהמתפלל מצוה שלא יהא דבר חוצץ בינו ובין הקיר, וגם שנינו הרוצה שיעשיר יצפין, כששוחה בברכות
נראה כמו ששוחה לאותן צורת הפרצופין. ויש לחוש לכך, דתניא (יב ע"א) ישב לו קוץ בפני עבודה זרה לא ישחה
ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לה, והוא הדין למעות ומעין, פרצופין המקלחין מים בכרכים לא יניח פיו על פיהם
וישתה מפני שנראה כמנשק להן, הכא נמי נראה כמשתחוה לאותן הצורות.
ואל ישיב המשיב מאנדרטא דבבי כנישתא דנהרדעי, דהתם מלך פרס העמידו כדי להעבירם על דתם וכשבטלה
הגזירה לקחוהו משם. וכמו כן רבותי יחושו לכבודם ויסלקו אותן צורות מן הכותל כדי שלא יבואו לידי מכשול עון. וגם
יש לנו ללמוד מחזקיה מלך יהודה שכיתת נחש נחשת שנצטווה משה רבינו מפי הקודש לעשותו דכתיב (מ"ב יח ד)
וכיתת נחש הנחשת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחשת, וקיימא לו (מד
ע"א) דאע"ג [דהיין] מקטירין לו לא נעשה ע"ז ולא היה צריך כותת, דהא כתיב (במדבר כא ח) עשה לך שרף, לך
משלך, ואין אדם אסור דבר שאינו שלו, אלא כיון דחזא חזקיהו מלך יהודה דקא טעו ישראל אבתריה עמד וכיתתו כדי
שלא יכשלו בו, ועל זה הודו לו כל שעתו, הכא נמי לא שנא. אליקים בר יוסף.

שו"ת מהרי"ט חלק ב - יו"ד סימן לה

נשאלתי באלו המנורות שמציירים בהם פרצופי אדם ויש מהם פרצוף שלם מהו לקיימן כמות שהם בבית או בבית הכנסת.

ונראה לי שיש לחוש בהם לשיטתו של הרי"ף ז"ל דלא מייתי שינוי דאחרים עשו לו וכל הני שנויי דמני גמרא בכל הצלמי' אדמות צורות לבנות שהיו לו לר"ג בטבלה בכותל . . . מוכח מדבריו דכל שאינו להתלמד אפ"י דאחרים עשו לו אסור לקיימן מן התורה

... והנה הרמב"ם ז"ל בעניינים אלו לא הוזהר מדותיו דבשמי מרום אסר אפילו אינן בולטות אלא מצויירות על הלוח אבל בצורות אדם כתב אסור לעשות צורות לנוי אף על פי שאינן ע"א שנאמר לא תעשון אתי וכו' לפיכך אין מצייירין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת אדם והוא שתהיה הצורה בולטת וכבר השיגו הראב"ד ז"ל דמנין לו לחלק בין צורת אדם לשמשי מרום ואף ה"ר"ן ז"ל תמה עליו בכך וכת' אולי סובר הרב דמלאכי השרת מפני שאינן בעלי גוף וכן חמה ולבנה מפני שאינן נראין בולטין אף בגלגלן אלא משוקעי' בתוכו ליכא לאפלוגי בה . . .

ומסיף אני על דברי רבינו דבחמה ולבנה אינן מצויירין צורת גופן אלא דמות אורם הנראה שהרי דמות צורות לבנות שהיו לו לר"ג דמות לבנה בחידושה היו ולא היו מצויירות אלא דמות אור המאיר על עבר פניה בתחלת החדש ואילו היתה הצורה בולטת היו משנים צורתה שגוף הירח לעולם ככדור הוא ואינה מאירה אלא מה שכנגד חמה ואותו האור אינו בולט בה אלא מתפשט בשטח הכדור מצדה וזה ברור אבל במשמים שבמדור העליון חיות ואופנים ומלאכי השרת לא דברו התוס' בהם ואדרבה לפי דבריהם שהולכים בהם אחר הנראה הרי הנביא' נותני' דמות ושיעור בחי' הקדש ובאופני' ומלאכי השרת מדמלי' אותם הצורת אדם בקומתן ובצביון ובדמו' בולטי' הם ואינן נראין שוקעי' כחמה ולבנה וכשמצייירם אותם על הלוח שוקעים הרי זה שנוי צורתם אלא שהר"ן ז"ל נסתפק בדעתו של הרמב"ם ז"ל אולי טעמו ז"ל מפני שלפי האמת אינן בעלי גוף וגשמות אלא רוחניים בלתי מוגבלים ושיעור קומה הנראה לנביאים אינו אלא כעין דמות המתדמה להם במצות בוראם הילכך בין בולטי' בין שוקעי' אסירי והטעם דכיון דאי אפשר לעשות כמותן כדאמרי' בגמרא' ואעפ"כ אסרן הכתוב אלמא לאו כתבניתם ממש בעי' אלא כעין דמותם ואפ"י על הלוח ואעפ"י שלענין שמשי' שבמדור התחתון אנו הולכים אחר הנראה לענין שמשי' שבמדור העליון הולכים בו אחר העיקר זהו מה שחדש לנו הר"ן ז"ל בדעתו של הרב ז"ל.

ואכתי קשיא לי בטעם זה דלפי זה אף בדמות אדם יש לאסור אפ"י שוקעות דהא מלא תעשון אתי נפקא קרי ביה לא תעשון אותם והרי אינן גוף למעלה אעפ"י שגדול כוחן של נביאים שמדמים את הצורה ליוצרה זהו הנראה להם במראות הנבואה כמ"ש וביד הנביאים אדמ' והואיל ולא נאסרה צורת אדם אלא מפני שהוא כעין דמות של מעלה א"כ אף היא יאסר בכל ענין בין בולטות בין שוקעות.

ומה שנראה לי בדעתו של הרמב"ם . . . וכי תימא מאי שנא צורת אדם משאר שמשי מדור העליון דכלהו מלא תעשון אתי נפק' ואמאי שרי בשוקעת באדם טפי משאר שמשי'.

יש לומר דשנא ושנא דשמשי מרום דאסר' תורה לעשות' אפ"י לנוי שלא לעבדן היינו משו' שהם צורות מיוחדות לחיות ואופני קדש או חמה ולבנה ככבים ומזלות ואין למטה דוגמתם לכך החמירה תורה בהם לאסור בכל ענין דאתו למטעי אבתרייהו. אבל פרצוף אדם אעפ"י שהוא דוגמא של מעלה כמו שנראה לנביאים במראה הנבואה מ"מ גם היא צורת כל הנבראים של מטה ורגילין לעשות דוגמתן לנוי וכיון שאין הצורה מיוחדת לגבוה בלבד לא אסורא אלא בבולטת שלא יטעו אחריה אבל בשוקעת או מצויירת על הלוח מוכחא מילתא דצורת ילוד אשה היא ולנוי בעלמא עבידא. . .

ומסתייעא נמי הך סברא שיש צד להקל בצורת אדם טפי מבשאר שמשי מרום אף משמשים שבמדור התחתון מדאמרינן במוצא כלים ועליהם צורת חמה צורת לבנה צורת דרקון יולך הנאה לים המלח הני אין פרצוף אדם לא אעפ"י שעושי' פרצופות לשם ע"א כדתנן כל הצלמים אסורים וכו' אלא משום דבצורת חמה ולבנה איכא למיחש טפי שאין דוגמתן למטה מה שאין כן בפרצוף אדם כדפירשנו . . .

ואכתי קשה בדברי הרמב"ם למה לא הזכיר בפ' בצור' אדם שאסור לקיימה אפי' אחרים עשו לו שאין במשמע אסור לעשות צורות לנוי אלא עשיה ולא קיום והו"ל לכתוב אפי' לא עשאה בידו כמ"ש למעלה בעושה ע"א וי"ל שישנו במשמע דבריו במ"ש שנאמ' לא תעשון אתי כלומר צורות של כסף ושל זהב לנוי שלא יטעה בהם הטועים וידמו שהם לע"א והיינו דדריש קרא וקרי להו אלהי כסף ואלהי זהב כלומר יטעו אחריה' לשם ע"א וכיון שכן מ"ל עושה מ"ל מקיים וע"ק מה שהק' בכ"מ למה לא הזכיר דלהתלמד שרי וי"ל דמ"ש אסו' לעשו' צורות לנוי היל"ל אפי' לא עשאן אלא לנוי בעלמא אלא ה"ק אסור לעשות צורה לנוי דהיינו דבר קבוע שיטעו לומר שיש בהם ממש לאפוקי דרך עראי לפי שעה כגון משחק בהם או להתלמד דשרי דלא אתו למטעי ולפי דרכנו למדנו באותם הפרצופות שעושין לתינוקות לשחק בהם וכן אותם שעושים המשחקים לשחק בהם הואיל ולא בדרך קבע עבידא שרי.

...

שו"ת דברי מלכיאל חלק ג סימן נח

ע"ד מה שדרוש לעסקו לשלוח תמונתו שקורים פאטאגראפיה. וחפץ כבודו בצדקת לבו לדעת אם יש בזה חשש איסור. הנה שמחתי מאד בשאלתו זאת אשר לא שם לב אל אשר נתפשט זה להיתר גמור. ומטרדותי להשיב כעת איזה ענינים להלכה למעשה. אישיבנו בקוצר:

...
ולכאורה יש לדון בזה דהא איתא בב"ק ק"א דאיבעיא אי חזותא מילתא או לא ולא איפשטא וכתב הר"ן בתשובה סי' ע' ובפר"ח סי' ק"ב בדאורייתא אזלינן לחומרא. והנה הכא הוי דאורייתא שלא לעשות צורת אדם. ונימא דחזותא מילתא היא והוי כצורה בולטת. . . .
והנה מלשון הטוש"ע ס"ס קמ"א שפסקו דשרי בראש בלא גוף או גוף בלא ראש. משמע דראש עם מקצת הגוף אסור. וכ"נ דהא הוי רוב גוף האדם ובכל דוכתא קיי"ל דרובו ככולו. אך גוף האדם בלא ראש מותר משום שעיקר היכר שהוא אדם הוא בפרצופו. . . .
וראיתי בישועת יעקב ס"ס קמ"א שכתב דהפוסקים שהתירו בראש בלא גוף הוא רק היכא שהאיסור משום חשדא אבל לענין לעשותו אסור בכל גוונא. ודבריו תמוהים לענ"ד דברא"ש וטוש"ע סעיף ז' מפורש דאף בעושה אין איסור וכן מפורש בתו' ומרדכי להתיר בחצי פרצוף לעשות וכנ"ל:

...
עכ"פ בנ"ד לענין לצוות לעשות צורה בצבעונים. הנה כבר בארנו שדעת הריטב"א ורבינו אליקים שאסור מעיקר הדין. וע"י נכרי אסור מדרבנן ככל איסורים. רק יש פוסקים הרבה דס"ל דאמירה לנכרי לא נאסרה רק בשבת. ולעשות רק הפרצוף וחצי הגוף כבר בארנו שדעת התו' ורא"ש ושלט"ג וטוש"ע דשרי. ודעת הסמ"ג ומהרי"ט דאסור ושכ"נ פשטות לשונות ש"ס ופוסקים. וכתב הב"ח והט"ז שהמחמיר תע"ב וכ"כ השל"ה שראוי להחמיר. וכ"כ ביערות הדבש ח"א דרוש ב' שראוי למנוע מלעשות צורת אדם וכמבואר בזוהר שרוח הטומאה שורה ע"ז ע"ש באורך. ושאלת יעב"ץ סי' ק"ע הביא שאביו הגאון הח"צ זצ"ל לא הניח לעשות צורתו בשום ענין. ולזה שומר נפשו ירחק מזה. ובפרט לפמ"ש"ל שיש סברא גדולה שיש בזה איסור גמור ע"פ דין. אכן באשר אם לא ישלח הצורה אפשר שיוגרם עי"ז הפסד בעסקיו לזה יש להקל ויש לעשות ע"י נכרי. ועכ"פ יעשה שלא יהו הרגלים נראים כגון שיצוייר בהיותו יושב. או כשעומד אצל שולחן וכדומה:

ובעוה"ר בעתים הללו נעשה זה כהיתר. והמחמיר על עצמו בזה הוא בעיניהם כשוטה וכמ"ש מי עור כעבד ד'. והרבה גרמו לזה איזה ת"ח שנהגו קלות בעצמם לצייר צורותיהם ולשלחם על פני חוץ וגרמו מכשול גדול. ועבירה גוררת עבירה כי עי"ז גורמים הרבה הרהורי עבירה כי אצל כל אחד נמצאים צורות נשים ולא די ההסתכלות בנשים שנעשה כהיתר בעוה"ר אלא שמסתכלים בצורות נשים אף בחדרי משכיתם בשעה שיכולים להנצל מהסתכלות והרהורים. והשוטים מתפארים בצורותיהם וצורות חביריהם וקרוביהם. וישאירו זה לזכר לבניהם. וישכחו כי זה יכולים לעשות גם בבעלי חיים להשאיר צורת גופם. וכאשר יציירו צורות בהמות וחיות שונות אפשר שיהא יותר נאה מצורת אדם בהמי. וטוב טוב להם להראות צורת כוחות נפשם. והיינו לעשות איזה דבר מצוה קיימת שבכל עת שיראו את המצוה הזאת יזכירו את מידותיו הטובות ורוח נדבתו כי עשה דבר גדול כזה. וילמדו צאצאיו ממנו להתרגל במדות טובות וכמ"ש במדרש ויק"ר פכ"ב שאם אין אדם עושה מצוה קיימת לדורות מה הנאה יש לו. אבל מה בצע לו במה שיניח לבניו צורת גופו. אשר גוף עכור יש גם לבעלי חיים וכנ"ל ובדרושי הארכתי בזה בעז"ה. וראוי לכל ישראל כשר להתרחק מזה. ואף צורות צדיקים ודאי לא ניהא להו לתלות צורותיהם בבתים. ובפרט לפמ"ש המקובלים שנמשך על הצורות רוח הטומאה. ולמה לנו לגרום שישרה רוח"ט על צורת צדיק. וגם דהא איתא בשבת דף קמ"ט שאסור להסתכל בדיוקנאות. ופירש"י שם והתו' בע"ז דף נ' דהיינו אף בדיוקנאות העשויות לבני. ע"ש:

שו"ת דעת כהן (עניני יו"ד) סימן סה

ב"ה, עה"ק ירושלם תובב"א, ר"ח כסלו תרצ"א. לכבוד ידידי הרה"ג החכם המרומם מוהר"ש פרופ' ד"ר קליין שליט"א. שלו' וברכה.

בדבר שאלתו בד"ת בענין העמדת ועשיית פרצוף אדם בחצי גוף, הנקרא ביוסט.

הנה אמנם מדברי השו"ע יו"ד סי' קמ"א ס"ז מבואר, שכל האיסור של פרצוף אדם, בין בעשיל בין בשהיל, הוא רק דוקא בצורה שלימה בכל אברי', אבל צורת ראש או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצא ולא בעושה. ואע"ג שכתב שם אבל צורת ראש אין הכוונה שדוקא צורת ראש לבד שרי, אבל אם יש בה מקצת גוף, כמו הביוסטין שהם בחלק מהגוף עד החזה, זה יהי' אסור. שהרי כתב מתחילה שהאיסור הוא דוקא בצורה שלמה בכל אברי', משמע שדוקא כשישנם כל איברי הגוף אסור, אבל חלק מהגוף אפי' עם הראש ג"כ מותר לדעה זו. ודוחק גדול לומר, שהכונה דבכל אבריה היא אברי הראש, וזהו דיוק הלשון צורה שלמה, היינו פרצוף פנים בעינים וחוטם וכיו"ב. שהרי מדמסיים צורת ראש או גוף בלא ראש מוכח שגם להגוף קורא צורה, ונמצא שהפי' של כל איבריה מוכרחים לומר שהוא כל אברי הגוף ממש, דהיינו ידים ורגלים וכל שיעור קומה.

אבל מדברי המרדכי נראה, שלא נאמר היתר זה, אם אין הדמות שלם, כ"א לגבי שהיל, שהוא רק משום חשדא, אבל בעשיל אסור לסברתו ג"כ בחלק מן הצורה, שכתב שם בטעם איסור אנדרטי: וי"ל דשאני אנדרטי שהיל בו צורת כל הגוף בידיים וברגלים, ומשו"ה פריך שפיר, אבל כשאין בו צורת כל הגוף אין אסור אלא צורת דרקון בלבד, אבל שאר צורות מותרות, כשאחרים עשו לו, מיהו אמת הוא דאסור לעשות פרצוף צורת אדם הבולט כדאמר לעיל מקרא דלא תעשון אתי ע"כ, מדבריו נראה שהוא ז"ל מחלק בין איסור עשיל לאיסור שהיל כשנעשה ע"י נכרי, שבאיסור שהיל, שהוא רק משום חשדא בעלמא, מתיר כשאין בו צורת כל הגוף בידיים ורגלים, אבל לענין עשיל הוא מחמיר גם בפרצוף לבדו כשהוא בולט. ומדברי הסמ"ג לאוין מצוה כ"ב נראה, שהוא נוטה לאיסור ג"כ בפרצוף אדם לבדו בלא הגוף, עוד יותר מהמרדכי, שהוא רוצה לאסור גם את השהיל, שכתב שם וז"ל והא דחיישי' שם לחשד באנדרטי לפי שהוא צלם גמור, ויש בו כל הגוף, אבל פרצוף אדם לבדו לא מצינו שיהא אסור, ואומר אני שאין להקל בזה מאחר שאין כאן ראי' ברורה ע"כ, משמע מלשונו שאין להקל גם בשהיל משום חשדא, שהרי התחיל בדבריו לדבר ע"ד איסור השהיל, משום חשד, ונראה שהפליג להחמיר בזה גם בצד האיסור דרבנן, שהוא איסור השהיל, משום שיש כאן משום שמץ עבודה זרה, כמו שהקדים בתחלת דבריו לגבי שורש האיסור של העשיל שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהם של עבודה זרה.

אמנם אחרי כל זה לא הייתי נוטה להחמיר נגד דברי המחבר בשו"ע, ושהגיה עליו הרמ"א שכן נוהגין, שאין שום איסור לא בעושה ולא במוצא. אבל מה נעשה שבאו גדולי האחרונים וסתמו עלינו את דרך ההיתר בזה, ובשאלות יעבץ ח"א סי' ק"ע (הו"ד ג"כ בפ"ת סי' קמ"א סק"ט) פירש את דברי הרא"ש, שההיתר של ראש בלא גוף הוא דוקא בראש אטום בלא חיתוך אברים בלא צורת פנים ניכרת, אבל בצורת פנים ניכרת אסור גם פרצוף פנים דאדם גרידא. ודבריו שם מבוארים, שלא די שאוסר בעשיל אלא שהוא אוסר ג"כ את השהיל, משום חשדא. ובספר חכמת אדם מביא שתי הדעות, וכ' י"א דפרצוף פני אדם לבד אסור, וי"א דאינו אסור אלא כל צורת האדם, דהיינו הראש בב' עינים וב' אזנים וחוטם וכל הגוף עם ב' ידים וב' רגלים, אבל צורת הפנים לחוד אפילו בב' עינים ואזנים, או אפי' צורת כל הגוף והוא רק צורת חצי הפנים והגוף, מותר, וראוי להחמיר כדעת הראשון שהוא איסור תורה, ונ"ל דאע"פ שאינו אלא חצי הגוף מצד הפנים, אע"פ שאינו עושה כל הגוף פנים ואחור, מ"מ אסור, (וראי' מחותם בסעיף ה') ע"כ. אמנם אע"פ שהחמיר בעשיל, מפני שהוא איסור תורה, הקיל בשהיל בזמן הזה מטעם אחר, וכתב ונ"ל דצורת אדם בזה"ז מותר להשהותו, דכיון דאינו אלא משום חשד, וידוע דבזה"ז אין עובדין לצורת אדם, ואותו שנעבד עושין אותו משונה, וכן מתלמידיו הנעבדים יש בכל אחד מהם סימן, ואלו ודאי אסור להשהותם, אבל שאר צורת אדם, ומכ"ש אם סימא עיניו וכיוצא בו, דאין בו משום חשד, ע"כ. והנה אע"פ שנוטה להצריך סימוי עין, כדי לצאת מחשש חשד, מ"מ י"ל דדי שנחמיר בזה בצורה שלמה עם ידים ורגלים, אבל בביוסט, אם אחרים גויים יעשו, י"ל דמאחר דנחזיק

דאין חשדא בזה"ז קשה להחמיר, ובפרט שפשטם של דברי השו"ע נראין להקל בכל אופן בפרצוף לבדו גם בעשיל, ע"כ אי אפשר לי למחות ביד המקילין בשהי' אם לא יעשה זה ישראל.

אבל אחר כ"ז הנני אומר, שגם במה שאפשר למצא היתר ע"פ הדין אין רוח חכמים נוחה מזה, ורוח היהדות הטהורה היא מתנגדת לכל פסילי אדם, ואשרי חלקו דמר אם יוכל להניא מזה את אלה שחפצים להעמיד את הפסל גם בצורה של ביוסט, אע"פ שמצאתי לחובה לפרש את השיטות כמו שהן, ולהראות ג"כ את הצד המתיר, אבל בכ"ז הנני אומר שתבא ברכה על מי שיחדל מזה ויקים לאיש החביב איזה זכרון עולם המתאים לרוח עמנו ותורתו, במלא המובן.

והנני בזה ידי"ע דוש"ת באה"ר.

הק' אברהם יצחק ה"ק

שו"ת אורח משפט או"ח סימן כא

א ב"ה עיה"ק יפו ת"ו כ"ח סיון תרע"ב. שלו' וברכה באהבה רבה ונאמנה לכבוד ידידי ורב חביבי הרב המאוה"ג בתורה ויראה טהורה, הגביר המרומם, מוהר"א זלמן ווידרין שליט"א, וכא"ל יתברכו בכט"ס = בכל טוב סלה=.

מכתב כת"ר הנכבד הגיעני לנכון, ושמחתי בשלומו הטוב ובדברי ידידות אמת שבו כמים הפנים אל פנים.

וע"ד הצורות של מזלות שבמחזוריים. הנה לא נעלם מכת"ר מה שכ' תו' יומא נ"ד א' ד"ה כרובים, שאין איסור מצד פסל, ומסתימות הלשון משמע דלאו דוקא צורות היה ועוף מותר ע"י צבעים, כ"א צורות מזלות וכוכבים ג"כ. . .

אמנם ההיתר היותר פשוט הוא דעת הרמב"ם בפיה"מ דע"ז, דצורות חמה ולבנה כו"מ הכונה היא דוקא אותן הצורות, שהסכימו עובדי ע"ז ליחסן לחו"ל כו"מ, אבל העושה עיגול ויאמר זה חמה וזה לבנה אינו כלום, וכמו כן המזלות ע"פ הציור התמוני שלהם, שבא מפני מעמד קיבוץ הכוכבים בימי המבול לערך, כמש"כ הרמב"ם פ"ג מהלכות יסוה"ת = יסודי התורה = ה"ז, אותן הצורות אינן כלל צורות האסורות. ואע"ג שנגד דברי הרמב"ם עומדים דברי הגמ', שמקשה על ר"ג מהא דל"ת = דלא תעשון = אתי, ובעלייתו בטבלא שלו, לחקור את העדים, בודאי לא עשה דמות צורות שע"ז הסכימו ללבנה, שהרי אין בהן תועלת כלל / לענין / לענין חקירת העדים, אלא ממש דמות צורות לבנה ממש כפי דמיון המראה שלה בעיגולה לעינינו, נראה דפשיטא ליה להרמב"ם מדנקיט בגמ' ג"כ טעמא דחדשא, דהאיסור הוא באופן שעובדי ע"ז טועין בו, וכיון שבקיאותו של הרמב"ם בספרי הע"ז למדה אותו, שלא הי' דרכם לעבוד את הצורות שבעיגולים שלהם אלא את אותן הצורות המיוחסות להם, כנ"ל, סבר דאין ה"נ שהגמ' הי' יכול לתרץ הקושיא באופן זה, אלא דבלא"ה משני שפיר.

והש"ך בנקה"כ בסי' קמ"א ג"כ לימד עליהם זכות, משום שהוא להתלמד. ולפ"ז י"ל דאפילו משום טרדת הכונה לא שייך למחות, דלא מחו הראשונים כ"א בצורות עופות וחיות, שאינן שייכות לענין התפילה, אבל במזלות, שהתפילה ההיא עוסקת בהם מעורר הציור את הכונה, והוי דומיא דסוכה מ"א ב', דהואיל ומצוה היא לא טריד, והיינו מצוה דשייכא לענין היום וה"נ השייכות לענין התפילה. ויש להאריך בזה הרבה, אבל נראה שהוא מנהג עתיק מאד, שכבר הובא זכרונו בדברי הראשונים, וכמו שכבר למדו גדולים עליו זכות, הנה להם לישראל כו'.

והנני בזה חותם בברכה דוש"ת באה"ר בכל לונ"ח. הק' אברהם יצחק ה"ק.

ב ב"ה עיה"ק יפו ת"ו כ"ד בניסן תרע"ג. שלו' רב לכבוד ידי"נ הרה"ג שליט"א.

וע"ד הציורים שבמחזוריים אם הם מצוירים צורת אשה ודאי יש לצאת במחאה גדולה על מחללי קודש ד' הללו, אע"פ שמצד הדין צורת אדם בסממנים קיל יותר מצורת כוכבים ומזלות, מ"מ לענין זילותא ודאי גריעא טובא. ומה טוב הי' שיטיב כת"ר לכתוב לעוד איזה רבנים מפורסמים בזה, ויכתבו יחד מחאה ע"ז ואזהרה למדפיסים שאם לא ישנו את דרכם לטובה יאסרו את המחזוריים הללו. אמנם באמת אגיד שאנכי לא ראיתי כזאת, וצורת מזל אלול המצוייר במחזוריים שלנו אינם כ"א רשמים בעלמא ולא קלסתר ממש, אך אולי ראה כת"ר כונים ממש שעשו איזה מדפיסים בצורה גמורה על כגון דא ראוי למחות בכל תוקף, ואם יהי' צורך בחתימתי הקטנה על מחאה כזאת לא אמנע בל"נ = בלי נדר = מהשתתף בדבר מצוה זו, ויתגלגל זכות ע"י זכאי מר כת"ר ש"י. הק' אברהם יצחק ה"ק.

שו"ת ישכיל עבדי חלק א - יו"ד סימן ה

עוד להנ"ל יצ"ו

שאלת עוד בפרוכת של היכל שמצויירין בה צורת ארי מימין ומשמאל שאינה בולטת אם מותר לתלות אותה על ההיכל או לא?

תשובה א) הנה מרן בב"י יו"ד סי' קמ"א הביא פלוגתא דרבינו אפרים ור' אליקים בזה דר' אפרים (הבי"ד המרדכי בפר' כל הצלמים סי' תת"מ) כ' על צורות עופות וסוסים שציירו בב"ה דאין כאן בית מיחוש מאחר דאין העכו"ם עובדין להם ור' אליקים צוה להסיר צורת אריות וכו' שציירו בבהכ"נ בקלוניא עפי"ד המכילתא .

...
ובדרך אגב הנני להעירו על דברי רש"י בסוף יהושע שהעמידו צורת חמה על מקום מנוחתו כבוד לאות זכרון שהעמיד השמש, צ"ע הא לא תעשון אתי דמות שמשי המשמשים לפני במרום, וצורת חמה ולבנה אסור בין בולטת בין שוקע ובין בסממנים, ואין לתרץ כיון שהצורה נעשה שם לזכר עולם שהצדיק גזר אומר שמש בגבעון דום "ויידום השמש" אין עוד מקום לטעות, ולכן ה' מותר לעשות, אין תירוץ זה מספיק, דיש לחשוש מפני הטועין לחשוב ח"ו כי רק ברצון עמד השמש . . .

I

שו"ת קול מבשר חלק א סימן יד

+בענין הקמת אנדרטא ע"פ הצעת הממשלה.

בין התכניות להנצחת חללי השחרור הוצע גם, כי בימים הקרובים תוכרו התחרות על הצעה לאנדרטת החייל האלמוני שתוקם בקריית הממשלה בירושלים. צורה מוקטנת מהאנדרטה תוקם בכל בתי הקברות הצבאיים בארץ. כן תוכרו התחרות על אנדרטה לפורצי הדרך לירושלים שתוקם במרחק של שני קילומטר משער הגיא ובמרכז הקרייה - כיכר גדולה ורחבת ידיים, שבה תעמוד אנדרטה לחייל האלמוני.

נדהמתי ונזדעזעתי בקראי תכנית מוזרה זו, שיש בה משום שמץ עבודה זרה ואיסור חמור לפי חוקי התורה וההלכה, כמו שאבאר להלן.

הנה מבואר בגמרא ראש השנה כ"ד ב' ועבודה זרה מ"ב ב' וברמב"ם ה' עבודת כוכבים ג' י' וביורה דעה, סי' קמ"א סעיף ד' שאסור לעשות צורת אדם בולטת אפילו לנוי (לא לשם עבודה זרה) ואם עשה עובר מן התורה בלאו של לא תעשון אתי אלקי כסף ולוקה על זה בין שעושה הצורה מעץ או אבן או סיד או מתכת ואסור לקיים את הצורה אחר העשייה. ובספר המצוות להרמב"ם, מצוה ד' הביא לשון המכילתא בעניין לאו זה, שלא תאמר הריני עושה לנוי כדרך שאחרים עושין במדינות - תלמוד לומר לא תעשו לכם.

ובגמרא שבת קמ"ט א' כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה, משום שנאמר: אל תפנו אל - האלילים. מאי תלמודא? אמר רב חנין אל תפנו אל - מדעתכם. ופירש רש"י: דיוקנאות של בני - אדם על שם מעשיהם, כגון מלחמת דוד וגלית וכו'. אל - מדעתכם, אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם. אלילים, לשון חללים. והר"ן שם /שבת קמ"ט/, אחר שהביא פירוש רש"י כתב: והרב בעל הערוך פירש (בערך פן) בזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנין אל מדעתכם. ואף על פי שהתוספות שם /שבת קמ"ט/ כתבו, שהמדובר בנעשה לשם עבודה זרה, אפילו לא נעבדה, אבל לשם נוי מותר להסתכל בה כמשמע מבנן של קדושים, דלא הוו מסתכלי בצורתא דזוזא (פסחים ק"ד א') מכלל דאחריני הוו מסתכלי, אבל התוספות עצמם במס' עבודה זרה נ' א' סוברים להיפך, שאפילו לשם נוי אסור להסתכל בדיוקנא משום אל תפנו אל האלילים רק בצורתא דזוזא, שרגיל לראות בה תדיר לא שייכא בה הפנאה ואף - על - פי - כן ר' מנחם בר סימאי לא הסתכל מחמת מידת - חסידות ולכן קראו לו בנן של קדושים. וזה כפירוש רש"י והר"ן בשם הערוך. וכן פסק הרדב"ז בתשובותיו, חלק א' ק"ז שהטעם הוא שלא יפנו אל מדעתכם - מה לי צורת עבודה זרה או צורה אחרת. עיין שם באריכות [יש להעיר שהתוספות במס' עבודה זרה הם האחרונים שבבעלי התוספות, שהרי בתוס' עבודה זרה דף נ"ד א' הביאו את הסמ"ג לר' משה מקוצי ובדף ט' ב' כתבו, ששנת שמיטה י"ב לאלף הששי. ואם כן לגבי התוס' במס' שבת הם בגדר הלכה כבתראי] וכן הברכי יוסף ליורה דעה, סוף סי' קמ"ב הסכים לדעת המחמירים האוסרים להסתכל בדיוקנא של צורת - אדם בולטת, אפילו נעשה לנוי.

ועיין בשו"ת חתם סופר, חלק ששי, סי' ד' על דבר שלא כהוגן, שהעמידו צורת - אדם בולטת על מצבת קבר - ישראל וכתב, שאיסור עשיית צורת - אדם חמור ואסור בבית ובשדה וכל שכן להעמידה על מצבת - אבן שעל קבר, שעובר גם משום לא תלכו בחוקות הגויים וגם אם כבר נעשתה אסור לקיימה ולשהותה ומכוער הדבר. ובייחוד שבית - הקברות דומה לבית - הכנסת כיון שרגילים להתפלל שם על החיים כנהוג. ואסור להתפלל על קברים הללו שיש עליהם צורת אדם בולטת, שזה נראה כאילו הוא משתחוה לה, כמו שכתב המרדכי והג"א בפרק כל הצלמים לענין בית הכנסת וממילא כיוון שאסור להתפלל על קברים אלה יהיה זה גנאי ובזיון לקבורים שם, על כן יש למנוע הדבר בכל כוח ועוז. ועוד כתב שם החתם סופר /חלק ששי סי' ד'/, דבלאו הכי הרי מחמירין אנו בשבת ויום טוב מה שהיה מותר מדינא, שגנאי הוא למת שנחלל שבת על ידו כמו שכתב המגן אברהם סי' שי"א י"ג כל שכן כאן כיעור וגנאי הוא למת וכבוד וזכות לנשמת המת ייחשב אם ישמעו ויאזינו להסיר משם הכיעור ההוא. וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק, יורה דעה, סי' ק"ע לענין מה שהעמידו על ראש האבן של המצבה תמונת הנפטר בצורה בולטת, ראש וחצי - גוף, עיין שם.

מעשה נראה בעליל כמה איסורים ומכשולים חמורים כרוכים בתכנית הממשלה, כפי שנתפרסמה בעתונות, להעמיד אנדרטה לחייל האלמוני במרכז קריית הממשלה בירושלים וגם בכל בתי - הקברות הצבאיים בארץ. (א) איסור לאו דלא תעשון אתי אלהי כסף. (ב) האיסור לקיים ולהשהות את הצורה אחר העשייה. (ג) מכשול איסור של הסתכלות והבטה באנדרטה אחר העשיל. (ד) בהעמדת אנדרטה בבתי - הקברות נוסף עוד איסור של אל תלכו בחוקות הגויים. (ה) שבית - קברות דומה לבית - כנסת ואסור להתפלל על קברים הללו. (ו) שגורמים בהעמדת אנדרטה בבית - הקברות בזיון למתים הקבורים שם.

והנה הרמב"ם, הלכות עבודה זרה ג' י' בדין זה, שאסור לעשות צורת - אדם אפילו לנוי, כתב הטעם: כדי שלא יטעו בהם הטועים וידמו שהם לעבודת כוכבים (וכן כתב הסמ"ג, סי' כ"א). ועיין בשו"ת מהרי"ט ס"ב, חלק יורה דעה, סי' ל"ה ובשו"ת חתם סופר, יורה דעה, סי' קכ"ח שפירשו דברים אלה של הרמב"ם ושניהם לא הזכירו לשון הרמב"ם בספר המצוות, לא תעשה מצוה ד': הוזהירו מעשות צורת אדם [כך היא הגירסא הנכונה בהוצאת ר"ח העליר וכן בס' החינוך סי' ל"ט ולא כמו שהוא בדפוס שלפנינו: צורת בעלי חיים וזה סותר למה שכתב בחיבורו הגדול וכבר עמד על כך בס' מעין החכמה, סוף יתרו] מהעצים והאבנים ומתכות וזולתם ואף על פי שלא יעשו להעבד, וזה הרחקה מעשות הצורות כלל כדי שלא יחשוב בהם מה שיחשבו הסכלים עובדי עבודה זרה שיחשבו כי לצורות כוחות. וכן החינוך, סי' ל"ט כתב הטעם להרחיק מעבודת כוכבים. ואם כן יוצא לנו מדברי הרמב"ם והסמ"ג והחינוך דלאו דלא תעשון אתי אלהי כסף דהיינו צורת אדם לנוי הוי אביזרא דעבודה זרה ואם כן מחוייב למסור נפשו על לאו זה וייהרג ואל יעבור כמו בכל אביזרא דעבודה זרה, כמו שכתב הר"ן פ' כל שעה ופ' אין מעמידין ונמוקי יוסף, סוף פרק בן סורר, וכן הלכה פסוקה ביורה דעה, סי' קנ"ז סעיף א' בדברי הרמ"א שם. וכן מצאתי גם במנחת חינוך, סי' ל"ט דבלאו זה דעשית צורת - אדם ייהרג ואל יעבור דהוי אביזרא דעבודה זרה.

ובאמת יש לנו הוכחה גדולה לדין זה (שמחוייב למסור נפשו על עניין צורת אדם) ומעשה רב.

הנה יוסף בן מתתיהו מוסר לנו בספרו קדמוניות היהודים, ספר י"ח, פרק ג' סעיף א' ובספרו מלחמות היהודים ספר ב' פרק ט' סעיף ב' - ג' סיפור זה: אחרי אשר היה גראטוס נציב בארץ ישראל שנים עשרה שנה, שב לרומי ויבוא תחתיו פונטיוס פילאטוס איש קשה ורב משטמה וישטום מאוד את בני ישראל ואת עבודת אלקיהם וישם את כל לבו להרעימם ולעשות את הרע בעיניהם, בכל אשר תמצא ידו. ויהי בהסיעו את חילו מעיר קיסריא להשכין אותם לימי החורף בירושלים, ויצו אותם להביא שמה את דגלי המלחמה אשר דמות פני הקיסר טיבריוס ערוכה עליהם, למען הכעס לב בני ישראל, אשר על פי המצוה, אשר תצוה להם תורתם לא תיראה להם כל תבנית אדם בכל גבולם. ויהי כראות בני"א את הדבר הזה, וינהרו המונים המונים עירה קיסריא, ויפגעו בפילטוס להשיב את הדגלים למקומם, ולהציב בירושלים דגלי מלחמה אשר אין עליהם תמונת כל, כאשר עשו כל הנציבים אשר היו לפניו, לבלתי הכאות את לב העם הדבק בתורתו. ולא אבה פילטוס לשמוע אליהם. ויהי כאשר לא הרפו ממנו שבעת ימים צוה הנציב את גדודיו לחגור כלי מלחמתם ולהתחפש במארב על יד מסלת הרצים, והוא יצא ויתן אות לאנשי צבאו ויכתירו אותם פתאום מסביב, ויתן קולו ויקרא: אם לא תשובו הביתה והמתי אתכם כרגע. עוד דברו בפיו וכל בני ישראל חשפו את צואריהם לטבח, ויפלו יחדיו ארצה ויקראו קול אחד: מות נמותה כולנו ואת תורת אלקינו לא נעבורה. קריאה זאת עוללה לנפש העריץ עליה רבה, ויצו לאנשיו להשיב את הדגלים מירושלים ואת העם שלח לשלום לדרכם (אף - על - פי שהיהודים לא עשו בעצמם את הצורה אלא הרומיים - מסרו את נפשם על איסור, שאסור לקיים ולהשהות הצורה, שגם זה הוא אביזרא דעבודה זרה ובפרט בארץ - ישראל, שמצוה וחיוב לרדוף אחר עבודה זרה עד שנאבד אותה מכל ארצנו. כמו שכתב הרמב"ם בתחילת פרק ז' מהלכות עבודה זרה. ואם כן הוא הדין בצורת - אדם, שהוא בכלל אביזרא דעבודה זרה, מה שאינו כן בחוץ לארץ, שאינו חייב לרדוף אחריה לאבדה. ועל תוס' פסחים נ"ג ב' כתובות ל"ג ב' ועבודה זרה ג' א' ושם האנדרטה של נבוכדנצר היתה בבבל. ואנדרטה דנהרדעא בראש השנה, כ"ד ב' (ופירש רש"י צלם דמות המלך) ובעבודה זרה מ"ג ב' שכתב על זה בשו"ת מבי"ט, א' סי' ל' בשם הערוך, שאנוסים היו בדבר, שגזר המלך והעמידוה על כרחן של ישראל וכשבטלה המלכות סילקה. עיין שם. זה היה גם כן בבבל). ועל בעקידת יצחק, שער כ' שכתב כי חטא אחד קטן של הציבור בהסכמת המנהיגים חמור הרבה יותר מחטאים רבים וגדולים של יחידים.

חובה גדולה מוטלת, איפוא, על הרבנות הראשית, על נציגי היהדות הדתית בממשלה ובכנסת, על הנהלת העירייה בירושלים, על הנהלת החברא קדישא ועל הרבנות הצבאית למנוע ביצוע תכנית זאת הפוגעת בעקרוני היהדות הנאמנה ומחללת את קדושת האומה, קדושת הארץ וכבוד המתים מאחינו בני ישראל הקדושים. וה' השוכן בציון ישלח עזרו מקודש להשליט את חוקי התורה בארצנו וישים בלב כולנו את אהבתו ויראתו ויחיש גאולתנו השלימה במהרה בימינו. משלם ראטה

שו"ת ציצ' אליעזר חלק ט סימן מד

ביאור דברי רש"י ביהושע שהעמידו תמונת החמה על קברו של יהושע וכן דברי המדרש שעל דגלו של יששכר היה מצויר שמש וירח וגדר האיסור של ציור צורת חמה ולבנה וכוכבים ובהיתר קיומם.

(א) אודות דברי רש"י ביהושע כ"ד - ל' שכותב: ובמקום אחר הוא קורא אותה תמונת חרס על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו לומר זה הוא שהעמיד החמה וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. דקשה איך עשו דבר כזה הרי אסור לעשות צורת חמה ולבנה וכוכבים בין בולטות ובין שוקעות. כבר הקשה כן בספר רוח חיים להגר"ח פלאג'י ז"ל ביו"ד סי' קמ"א אות ב' דאיך הותר לעשות תמונת חמה על קברו, ונשאר בצ"ע.

...

(ג) ונ"ל לתרץ ולומר, דהנה חזינן דרש"י ביהושע שם דייק בלשונו לכתוב בלשון שהעמידו ולא כתב בלשון שעשו או שציירו, על כן נראה לומר שבאמת הם לא עשו את התמונה אלא אחרים עשו להם והמה רק לקחיה והעמידוה על קברו דבכה"ג דאחרים עשו להם מותר לקיימה בשל רבים דליכא חשדא כדאיתא בע"ז ד' מ"ג ע"ב וביו"ד סי' קמ"א סעי' ד' ברמ"א, ואפילו לדעת רבינו ירוחם דס"ל (מובא בש"ך שם ס"ק כ"ז) דאע"ג דברבים ליכא חשדא מכוער הדבר להם. י"ל דבכה"ג שהיה ניכר שהשהו זאת על קברו לשם עגמת נפש שיזכרו עי"כ באדם הגדול הזה שהעמיד את החמה גם ר"י יודה דליכא משום ביעור. וכמו"כ יעוין בשו"ת ח"ס ח"ו סי' ו' שכותב לבאר דכיעור שייך רק על לכתחילה אבל לא כשכבר נעשית הצורה עיי"ש. ובכלל ענין כיעור וחשדא הא הרי זהו מדרבנן ולא קשה על כן אם ישראל בדור ההוא לא חששו על כך. [וגם בנוגע לזה"ז יעוין בביאור הגר"א בס"ק י"ח מ"ש לחלוק על הרמ"א שם, וכמו"כ מ"ש בזה העמק שאלה שאילתא נ"ז סק"ג עיי"ש].

(ד) אלא דהתירוץ הנ"ל לא יתכן אבל לדעת הרמב"ם שלא הזכיר מזה דאין איסור כשאחרים עשו לו.

ולדידיה י"ל, דמכיון דעשו זאת במטרה כדי שהחי יתן אל לבו, א"כ הו"ל זה כללמוד ולהבין שהכ"מ בפ"ג מה' ע"ז ה"י מבאר שבכה"ג גם הרמב"ם מודה דשרי וכ"פ בשו"ע שם יו"ד סי' קמ"א. וע"ש גם במעשה רוקח ובשו"ת פרי השדה ח"א סי' ס' עיי"ש, [ויעוין עוד בפרי השדה בח"ג סי' ל"ח מ"ש בהיתר מכירת הבובות העשויים בדמות אדם ממש ופניהם פני אדם בצורה בולטת עיי"ש].

...

(ח) והנה ראיתי בספר קטן הכמות נקרא בשם כל המצוה להגר"י אורנשטיין ז"ל דבמצוה ל"ט כותב ששמע ממו"ר הגאון הגרי"ל דיסקין ז"ל שאמר דזה שאסרו לעשות צורת חמה ולבנה בין בולטת בין שוקעת, הכוונה שלא יעשה כדור מצומצם כשיעור גודל כדור השמש שמתראה לעינינו, וכן בקשת הלבנה ע"ש, ולפי"ז יש עוד מקום לומר בההיא דיהושע דאפי' אם הם בעצמם עשו תמונת החמה ובצורת עיגול, מ"מ לא עשוהו מיהת שיהא מצומצם כשיעור גודל כדור השמש שמתראה לעינינו ולכן היה מותר לעשות זאת.

אך יש עוד לעיין בעצם החידוש הזה, וגם מחבר הספר שם השאיר זה בצ"ע, וכנראה תלוי הדבר באשלי רברבא. . . יעוין בלשונם של התוס' ביומא שם ד' נ"ד במ"ש אבל שמשיין שברקיע שאי אפשר לעשות כמותן אסרה התורה לעשות דוגמתן ואע"פ שאינו עושה כמות ארכו ורחבו לפי שאי אפשר, וכן בשו"ת מהרי"ט חיו"ד סי' ל"ה ושו"ת מהר"ם אלשיך סי' ע"ז ושו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ג סי' ע"א ובדר"ת יו"ד סי' קמ"א ס"ק ל"ח עיי"ש.

(ט) עוד זאת ראיתי בספר שו"ת מהריא"ץ (שוסברג) חיו"ד סי' פ"ג שכותב לבאר, דאין ספק אצלו דבעיגול וזולת זה אין לו שום תמונת חמה לא מבפנים ולא מן העיגול ולחוץ, דזה לא מקרי צורת או דמות החמה, אלא צריך או מבפנים או מבחוץ שיהיה ניכר לכל למראה חמה, דהיינו שיהיו ניצוצות בולטים סביבות העיגול כניצוץ חמה בזריחתה, משום דאלת"ה אלא כונת הש"ס והפוסקים על עיגול לחוד לא הו"ל למימר דמות חמה או צורה, אלא הו"ל למיתנא רק עיגול כמו חמה, א"ו כונתם שצריך שיהי' כדמות חמה דהיינו שיהי' ניכר לכל שהוא צורת חמה עיי"ש, ויש גילוי לזה גם מדברי שו"ת חתם סופר חיו"ד סי' קכ"ט שמודגש שם להזכיר שעשו בחלון זכוכית עגול כצורת חמה וניצוצות בולטות סביבות העיגול כניצוצי חמה בזריחתה עיי"ש. ויעוין גם בדר"ת ביו"ד שם ס"ק מ"ו מ"ש בזה בשם היד הקטנה עיי"ש. וגם לפי"ז י"ל דבהיא דיהושע ג"כ לא היה אלא עיגול בלבד כמו חמה אבל לא היה כדמות וצורת חמה שניצוצות בלטו סביבות העיגול כניצוץ חמה בזריחתה, ולכן הותר לעשות זאת. ואין להאריך יותר.

(י) כעת עולה בדעתי לתרץ הקושיא באופן אחרונא ולומר שבכלל אין כוונת רש"י ביהושע שם לומר שהעמידו צורת חמה כלל, אלא כוונתו שהעמידו שם תמונת חרס שע"ז יזכרו בתמונת החמה באשר החמה תקרא חרס כמו האומר לחרס ולא יזרח וכדברי הרד"ק שם.

ונתחזק אצלי תירוצי זה כאשר ראיתי בדברי רש"י בשופטים ב' ו' בהוא קרא שכתוב בתמנת חרס שכותב בזה בלשון זה: בתמנת חרס, ע"ש שהעמידו תמונת חרס על קברו כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה ומוטל בקבר עכ"ל . . .

שו"ת שבט הלוי חלק ז סימן קלד

שאלה:

ד. האם לעשות בובות כאלו יש בו איסור תורה משום "לא תעשון אתי", וא"כ אם נפל יד או רגל איזה היתר יש לו להחזירם היות שהוא גומר צורת אדם.

תשובה:

אם לא פגם ופיחת צורת הפנים בודאי אסור, ואם פיחת צורת הפנים כהלכה אין איסור רק להגאון יעב"ץ כנ"ל, וכבר כתבנו דדבריו נגד גדולי עולם, ועכ"פ יש לימוד זכות למנהג העולם להקל.

...

שאלה:

י. בכמה מקומות עושין עוגיות בצורת חלקי הבריאה, כגון אילנות פרחים בתים ירח וכוכבים, האם יש בזה היתר שאינם לקיום היות דמבואר בשו"ת חת"ס (יו"ד קכ"ט) שאפילו ע"מ לשבור לאלתר ג"כ אסור.

תשובה:

בח"ס שם לא נמצא זה, מכ"מ הדין אמת דע"מ לשבור ג"כ אסור דהא סו"ס עבר על לא תעשון אתי, מ"מ באוכלין אני מסופק אם יש איסור מ"מ בודאי יש למנוע מזה בצורות האסורות ואין פנאי לעיין, יותר כעת:

הדוש"ת בידידות מצפה לרחמי ה'

שו"ת יביע אומר חלק ג - יו"ד סימן ח

נשאלתי אם מותר לקנות לילדים קטנים בובות העשויות תבנית אדם. ואם יש חילוק בין בובות העשויות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואיבריו, להעשויות תבנית חצי גוף העליון פנים וצואר עד החזה. או העשויות תבנית אדם הנראה מצד אחד דוקא בעין אחת ואזן אחת וחצי חוטם ויד אחת ורגל אחת.

(א) ראשית כל נבאר בס"ד ההיתר בדין קניית הבובות העשויות/העשויות/ תבנית חצי גוף העליון. הנה בתוס' ע"ז (מג:) ד"ה שאני. כ' בזה"ל, ויש שהיו רוצים להחמיר וכו' שלא לחגור אותם רצועות שיש בהם צורת אדם בולטת. אמנם יש סמך להתיר מתוך הלכות גדולות, שמעמיד ההיא דא"ל שמואל לרב יהודה סמי עיניה דדין, בצורת דרקון, דהתם שייך חשדא טפי מבאחריני. כדתנן (ע"ז מב:) מצא כלים ועליהם צורת דרקון יוליכם לים המלח, ואנדרטי דקא חייש לחשדא היינו משום שהיה צלם דמות אדם כל גופו בידיים ורגלים. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש שם (פ"ג סי' ה) בה"ל: והאי דאסרינן צורת אדם ודרקון דוקא בגולם שלם אבל צורת הראש בלא גוף שלם מותר דלא תעשון אותי דרשינן. וגם חשדא ליכא אם אין כל הדמות שלם. ע"כ. וכן מבואר במרדכי (פ"ג דע"ז סי' תתלט), שכ', דשאני אנדרטי שהיה בו צורת כל הגוף בידיים וברגלים אבל כשאין בו צורת כל הגוף מותר. וסיים, ומיהו אמת הוא שאסור לעשות צורת אדם בולטת. ומ"מ צורת אדם שצובעים בסדינים בצבעים ורקמה מותר, שאין שם פרצוף שלם. ע"כ שיטת ה"ר פרץ. עכ"ל. וכ"ה באגודה (פ"ג דע"ז סי' לח). ע"ש: אמנם הסמ"ג (לאוין כב) כ' וז"ל, כתב מורי, דהא דחיישינן באנדרטי לחשד, לפי שהוא צלם גמור ויש לו כל הגוף, אבל פרצוף אדם לבדו לא מצינו שיהא אסור. ואומר אני שאין להקל בזה, מאחר שאין כאן ראייה ברורה. עכ"ל. אולם גם הטור יו"ד (סי' קמא) הביא דברי א"א הרא"ש להקל בזה כנ"ל. וז"ל מרן בש"ע (שם ס"ז). יש מי שאומר שלא אסרו בצורת אדם אלא דוקא בצורה שלימה בכל איבריה, אבל צורת ראש לבד או גוף בלא ראש אין בה שום איסור לא במוצא ולא בעושה. הגה, וכן נוהגין. ע"כ. והדבר ידוע דכל כה"ג שכותב מרן איזו הלכה בשם יש מי שאומר ולא הביא שום חולק, דעתו לפסוק כן לדינא. ומה גם לפ"מ שנתבאר לעיל דרוה"פ ס"ל להקל בזה לענין שהייה.

(ב) ותבט עיני בשו"ת מהרי"ט (חיו"ד ס"ס לה) שהביא דברי הרא"ש שמיקל בזה, וכל להוכיח להיפך מזה מדברי רבו מהר"ם מרוטנברג בתוס' יומא (נד:) שכ', דאף דפרצוף אדם לחודיה אסור, הוצרך הכתוב לאסור דמות החיות, שהם ד' פרצופין, אדם אריה שור ונשר, לעבור עליו בשתים, משום פרצוף אדם ומשום ד' פרצופין בהדי הדדי. ע"כ. ואם איתא להא דהרא"ש, משום פרצוף אדם לא מחייב אם לא יהא גוף האדם שלם, וגוף החיה לא היתה תמונת האדם, שהרי יש להם ד' כנפים וכף רגליהם ככף רגל עגל. וכן הר"ן תירץ באופן אחר, דד' פנים בהדי הדדי לא מחייב משום לא תעשון אותי, לפי שאין זה צורת אדם שהרי יש לו ד' פנים. ולמדנו מזה דמהר"ם והר"ן חולקים על הרא"ש בדין זה. ובאיסור דאו' דע"ז אזלינן לחומרא. ע"כ. ולפע"ד יש להעיר ע"ז, שהרי גם התוס' ע"ז (מג) ד"ה לא תעשון אתי, כתבו בזה"ל, וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי אצטריך לאסור דמות ד' פנים בהדי ת"ל דאיכא דמות אדם. וי"ל לחייב אף כשמצא פרצוף אדם לחודיה והשלים ד' פנים. א"נ לעבור עליו בב' לאוין. ע"כ. וכ"ה בתוס' ר"ה (כד:). אלא ששם הוסיפו עוד תירוץ כהר"ן הנ"ל דכי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי. ע"ש. והרי מבואר ברבינו ירוחם (נתיב יז חלק ה) בשם התוס', דמותר לעשות צורת ראש בלא גוף שלם. ע"ש. ולדברי מהרי"ט הנ"ל יהיו התוס' סותרים את עצמם בזה. בשלמא מההיא דהתוס' ע"ז (מג:) סוד"ה שאני, י"ל שלא התירו כשאין גוף שלם, אלא לענין שהייה. אבל לעשות י"ל דאסור. וכ"כ להדיא בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"א (סי' קע) בכוננתם. אף שמביאורי הגר"א (סי' קמא ס"ק לב) לא משמע כן. ע"ש. אבל מדברי רבינו ירוחם בשם התוס' קשיא. (וע"ע להלן (אות ה)). ובשו"ת דעת כהן (סי' סה). ע"ש. ולכן נראה לומר שהואיל וכל הד' פרצופין של החיות נזכרו על שם האדם, וכדכתיב ביחזקאל (פ"א פסוק ה), ומתוכה דמות ארבע חיות וזה מראהן דמות אדם להנה. לכן

גם פרצוף אדם אשר בחיות ישנו בכלל לא תעשון אותי. והכנפים ושינוי תבנית כפות הרגלים, אינם מורידים אותו מאיסורו. וכה"ג כ' המאירי (ע"ז מג) זז"ל, חוץ משני פרצופין (שאסורים), והם צורת ארבע חיות הנזכרות במרכבה בדפוס אחד, או צורת אדם אפי' לבדו הואיל וארבעתן נזכרו על שמו כמ"ש עליהם דרך כלל ודמות אדם להנה. והעיר הרה"ג המו"ל מהר"א סופר נ"י, שבא לאסור צורת אדם עם כנפים ורגל עגל כאדם של ד' חיות. ע"ש. וכן ראיתי בשו"ת אזני יהושע (ס"ו יג) שהעיר על המהרי"ט הנ"ל, שאין ראיתו מכרעת כלל מד' מהר"ם מרוטנברג והר"ן הנ"ל. ע"ש. ולא ביאר כוונתו, ואולי ר"ל כמ"ש כ. ומכ"ש שי"ל בפשיטות ששינוי תבנית כף הרגל אינו כדאי להתיר צורת אדם. והכנפים אינם אלא תוספת בעלמא, ואין נגרע מצורתו הכללית דבר. וע' בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קעא), סיוע לזה. וניחא בזה גם מ"ש התוס' (ר"ה כד): ד"ה לא תעשון אתי. מיהו קשיא דפרצוף אדם להודיה /לחודיה/ תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת. וי"ל דלא מקרו שמשיי. ע"כ. ומאי קושיא הא הכרובים שעל הכפורת היו פורשי כנפים למעלה. וכבר עמד בזה הרה"ג מהר"א סופר הנ"ל בהערה לשם (עמוד קנד אות ד). ולפמ"ש כ' ניחא קצת. וק"ל. והנה בנחל אשכול על ס' האשכול ח"ג (עמוד קלג) כ' לתרץ קו' התוס' והר"ן הנ"ל, דאצטרף לאסור דמות ד' פנים אפי' בצורה שוקעת. ואילו צורת אדם אינה אסורה אלא בבולטת. וכמ"ש הרמב"ם (ספ"ג מהע"ז) לחלק בין צורת אדם לצורת חמה ולבנה ומלאכים. ע"כ. והגאון מנחת חינוך (מצוה לט) העיר ג"כ בזה, וכן להוכיח מדברי התוס' שלא תירצו כן, שגם במלאכים לא אסרו אלא בצורה בולטת ולא בשוקעת. (ע"כ). והעיר על הכ"מ שהשוה דעת הרמב"ם להתוס'. ע"ש. וכ"כ הגאון אור שמח (ספ"ג מהע"ז). ע"ש. וכבר קדמם בזה הגאון מהר"ש אלאגזי בס' לחם סתרים (ע"ז מג): בתד"ה והא ר"ג. ע"ש. וע"ע בס' פרי האדמה ח"ג (ד"א רע"ד) מ"ש בזה. ואכמ"ל. וע' בט"ז (סי' קמא סק"ז). ודו"ק.

(ג) ומה שהקשה עוד המהרי"ט, עמ"ש הרא"ש דליכא חשדא אם אין כל הדמות שלם, מדתנן (ע"ז מא) מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורים מפני שכיוצא בהן נעבד. ומוקי לה שמואל התם (ברע"ב) בעומדין על בסיסן. פי' שמושבן רחב וניכר שנעשו לכך מתחילה, שאל"כ שברי צלמים הם. אלמא דעובדין לאיברים. וכ"ש עיקר הכרת פנים דהיינו פרצוף פנים עם החוטם. ע"כ. ובאמת שגם הבית מאיר (סי' קמא ס"ז) עמד בקושיא זו מדנפשיה. ותירץ עפ"מ"ש הטור דבזה ניכר שמתחילתו נעשה כך לעבדו. ע"ש. משא"כ בצורת פנים לבד שי"ל שנעשה לשם נוי. וכן תירץ בפשיטות בשו"ת אזני יהושע (ס"ו יג). ותמה ע"ד המהרי"ט בזה. ע"ש. וכעין זה כ' השבילי דוד (סי' קמא ס"ק יב), שלא אסרו תבנית יד אלא בידוע שנעבד דקאי על אלילים בודאי. ע"ש. וע' בעה"ש (שם ס"ק יב) שתי' לקו' מהרי"ט דתבנית יד מיירי כשאינו על הכלים, אבל בכלים דלנוי הוא לא חיישינן אלא לפרצוף שלם. ע"ש. ואין צורך בזה. וגם דעת הפוסקים המתירים בצורת פנים לבד אפי' כשאינו על הכלים. ומ"ש עוד מהרי"ט שם, ותו אי בעינן גולם שלם, לא הו"ל לאסור בצורה בולטת שאינו גולם שלם, ומדאסרינן בחותמו בולט אלמא לאו גולם שלם בעינן. עכ"ל. לא זכיתי להבין דברי קדשו, שהרי מבואר בהרא"ש שם. דלא אסרינן בחותמו בולט אלא בגולם שלם, וכ"ה בתוס' ע"ז (מג): ד"ה שאני. ומהיכא פשיט"ל להגאון ז"ל כל בטר איפכא עד שמקשה להרא"ש מזה. וכן מצאתי בשו"ת אזני יהושע (שם) שהפליא מאד על מהרי"ט בזה. גם מ"ש עוד המהרי"ט, ועוד פרצופות המקלחות מים בכרכים, מסתמא פרצוף פנים לבד הן, שעושים ע"פ הצנור שמקלח מפיו. עכ"ל. וכונתו למ"ש בפ"ק דע"ז (יב) פרצופות המקלחים מים לכרכים לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמשתחוה לע"ז. ופרש"י, דר"ל פרצופות אדם חלולים ונכנס סילון מים לאחוריהם לתוכן ויוצאים דרך פיהם. ע"כ. וראיתי בלחם סתרים ע"ז (מג) סע"א) בתוס' סד"ה לא תעשון אתי, שהקשה ג"כ עמ"ש התוס' שם ומיהו אותם צורת אדם שצובעים בסדינים בצבעים ורקמה מותרים כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף. דהא בפ"ק גרסינן פרצופות המקלחים מים לא ישתה אדם מהם. ומשמע שאף שאין הגוף שלם אסור. ושור"ר כן בתשו' מהרי"ט. והוא מצינן לתרוצי דהתם איירי לענין איסור ע"ז, שנראה כמנשק לע"ז, והכא לענין איסור לא תעשון בעינן שיהא גוף שלם. אולם מלשון הרא"ש שכל דליכא משום חשדא מוכח דאין חילוק. ע"כ. (וק"ק על מה שרצה לחלק בין איסור ע"ז לאיסור לא תעשון אתי, דא"כ

למה התירו התוס' לגמרי, ולא אסרו משום חשדא דע"ז. (ולפע"ד יש להעיר ממ"ש הרמב"ם (פ"ג מהע"ז ה"ח), פרצופות המקלחות מים בפני עבודה זרה לא יניח פיו על פיהם וישתה, מפני שנראה כמנשק לע"ז. ע"כ. וכ"ה בטוש"ע /יו"ד/ (סי' קנ). וע' בב"ח שם שכ"כ בה"ג ושכן עיקר. ולפ"ז נראה פשוט דאף בשאר פרצופים של בהמה חיה ועוף יש לאסור, דהואיל וקיימי קמי ע"ז, אכתי חיישינן למראית העין שנראה כמנשק לע"ז. (ומ"ש השלחן גבוה (בסי' קנ סק"ג) להתיר בשאר פרצופות של בהמה חיה ועוף, הואיל ופסקו הרמב"ם והטוש"ע שמותר לצור אותם אפי' בצורה בולטת, כ"ש שמותר לשתות מהם פיו על פיו כיון שאינן נעבדים. ודוקא בפרצוף אדם חיישינן. ע"כ. לפע"ד דבריו תמוהים, שהרי לשון הרמב"ם והש"ע מורה שהפרצופות מונחים מול פני עבודה זרה ממש, וממילא יש לחוש בכל הפרצופים. וזה ברור. ועכ"פ אף לדידיה י"ל דמיירי בפרצוף שלם עם כל הגוף.) ומעתה שפיר חיישינן להא גם בפרצופות בלי גוף. וכן מצאתי בס' פרי האדמה ח"ג (ד"א ע"ג), שדחה בפשיטות קו' הלחם סתרים הנ"ל, ותמה מאד עליו מד' הרמב"ם הנ"ל, דמוכח דמיירי שיש שם ע"ז ממש, והרואהו מרחוק סובר שמנשק לע"ז ולא משום הפרצוף גופיה. ע"ש. וע"ע בשו"ת אזני יהושע שם מ"ש בזה. וכנראה שכיון למש"כ. ע"ש. סוף דבר כל ראיות המהרי"ט ז"ל נגד הראשונים ומרן הש"ע אינם מכריעות כלל. והרי הוא כמבואר. והלום מצאתי בשו"ת שואל ומשיב קמא ח"ג (סי' עא) שדרך קסתו לדחות ראיות מהרי"ט הנ"ל. ע"ש. וכן ראיתי להגאון קרבן אליצור (דל"ו ע"ד) שכתב ג"כ לדחות ראיות מהרי"ט הנ"ל. ע"ש.

(ד) וחזי הוית להרב שלחן גבוה (סי' קמא ס"ק כח), שהביא דברי מהרי"ט בתשו' הנ"ל, וכתב, שאף מרן שלא העיר בזה בב"י, לא נכחד מעיניו שיש חולקים בזה על הרא"ש והטור, הלא הם מהר"ם מרוטנברג והר"ן, ולכן כתב בש"ע דין זה בשם יש מי שאומר בלשון יחיד, לומר שמכיון שרבותיו של הרא"ש חולקים עליו, למיחש מיהא בעי באיסור דאורייתא. ע"כ. ובאמת שכבר נתבאר לעיל שאין דברי מהרי"ט מוכרחים בזה, לעשות את מהר"ם מרוטנברג והר"ן חולקים על הרא"ש. ויותר הי"ל להשו"ג להעיר מד' הסמ"ג שכ' שאין להקל בזה. והובא בש"ך. ומ"ש מרן ד"ז בשם יש מי שאומר כן הוא דרך מרן לכתוב כיו"ב גם בהלכה פסוקה שאין שום חולק עליה. וכמ"ש הסמ"ע בחו"מ (סי' טז סק"ח). והחיד"א בברכ"י א"ח (ר"ס תרעב). וכ"כ הרבה אחרונים וקבצם כעמיר גורנה השד"ח בכללי הפו' (סי' יג אות כב). ודון מינה ואוקי באתרין. וכן ראיתי בשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' עה) שכ', דמה שאנו מקיימין המנורות שיש בהם דמות ראש אדם בולטת, אף שמהרי"ט אוסר, משום שכבר נהגו כן מזמן קדמון כדברי מרן ז"ל. ע"ש. וכ"ש לפמ"ש העה"ש (סי' קמא ס"ק יב) שאף מהרי"ט לא כתב אלא לענין איסור עשייה דהוי מדאו', אבל במוצא או לענין שהייה דהוי משום חשד ע"ז, אפשר שגם הוא מודה דבעינן כל הגוף, הלא"ה מותר. ע"ש. [ולפע"ד ל"מ כן מראית מהרי"ט מדין מצא תבנית יד או רגל]. וע"ע להגאון ישועות יעקב (סי' קמא) שג"כ מחלק בין איסור עשייה לשהייה בעלמא. ע"ש. (ובפרט לדעת הפו' דס"ל דאיסור שהייה אינו אלא מדרבנן. אלא דלא נפקא מפלוגתא דרבוותא. וע' בביאורי הגר"א (ס"ק כא). ע"ש.) אולם באמת גם לענין עשייה העיקר כדעת הרא"ש והטור ומרן, שבצורת אדם שאינה שלמה יש להתיר. שמצאנו חברים רבים לסברתם. וכמ"ש ג"כ רבינו ירוחם בשם התוס'. וכ"ה דעת המרדכי. ומ"ש בשו"ת שאלת יעבץ ח"א (סי' קע) להחמיר בזה נגד הרא"ש, כשנעמוד על דבריו ונביאם בכור המבחן נראה שאין דבריו מוכרחים כלל. וכאשר עיני המעיין תחזינה מישרים. וכן דעת הגאון מהר"ח פלאגי' בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קעא) להקל בזה כדעת מרן בצורה שהיא ראש בלי גוף. ע"ש. וכ"פ בשו"ת אזני יהושע (סי' ג). ע"ש.

(ה) וכן בקדש חזיתיה להש"ך (סי' קמא סוף ס"ק כה) שכ', ונראה שכל צורות שאסרנו אינם אסורים אלא בצורה שלימה ממש, כגון צורת אדם בשתי עינים וחוטם וכל הגוף. אבל לא חצי הציור כדרך קצת המציירים צד אחד של הצורה, שזה אינו אסור. כן נ"ל. ע"כ. והסביר כוונתו בשו"ת נהרי אפרסמון (סי' קיח), דקמ"ל הש"ך שאף אם עושה צורת אדם שלם בכל גופו, רק שמצירו על צד אחד כדרך שמציירים כן כ"פ שהצורה אינה עומדת נגדינו פנים אל פנים, ולא נראה מן הצורה רק עין אחת וחצי חוטם ואזן אחת ויד ורגל, שג"ז לא נקרא צורה שלימה ומותר.

עכת"ד. ולפ"ז מ"ש הש"ך (בס"ק לב) שהמחמיר בכל זה תע"ב. (לחוש לדעת הסמ"ג שאוסר בצורת ראש לבד.) היינו דרך חומרא בעלמא, אבל מעיקר הדין משרא שרי. הן אמת שראית בשו"ת זרע אמת ח"ג (סי' קה) שכ', דאין כוונת הש"ך בזה בכל הגוף ממש, רק על הפרצוף לבד. ולא נחית השתא (במ"ש צורת אדם שלם בכל גופו) להתיר כשהפרצוף שלם ואין הגוף שלם, שזה תלוי במחלוקת שהביא אח"כ בס"ק לב הנ"ל. ע"כ. וכן נראה בקיצור ש"ע (סי' קסח ס"ב). מ"מ אף הזר"א מודה שבצורת אדם שלם מצד אחד שפיר דמי, וקיל טפי מפרצוף הראש לבד בב' עינים וחוטם שלם, וכמ"ש הזר"א שם ואפשר ג"כ דנקט בכל הגוף לאשמועין רבותא שאפי' אם יהיה כל הגוף בחצי ציור, דהיינו כמו שמציירים במטבעות שעושים צד אחד של הצורה, אינו אסור. ע"כ. [וע' בזר"א שם שכ' שלזה כיוונו התוס' ע"ז (מג) סוד"ה לא תעשון אתי, מיהו אותן צורות אדם שצובעים בצבעים וכן ברקמה מותרים, כיון שאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף. דהיינו שעשויות מצד אחד. ע"ש. וקדמו הכנה"ג (בסי' קמא הגהב"י אות נה). ע"ש. ולפ"ז א"ש קושית השואל ומשיב קמא (ח"ג סי' עא) על המהרי"ט, שלא זכר מדברי התוס' הנ"ל דס"ל כהרא"ש שכל שאין פרצוף שלם מותר. ע"כ. והבין הרב בכוונת התוס' דר"ל שאין כל הגוף שלם רק פרצוף הפנים. ולפמ"ש הכנה"ג והזר"א בכוונתם לק"מ, די"ל שהכוונה שהצורות הללו היו רק מצד אחד. אולם בלחם סתרים (ע"ז מג) הבין כהשו"מ דר"ל פרצוף פנים בלא גוף ולהכי שרי. וכדעת הרא"ש. ובזה נתחזקה הערתנו לעיל (אות ב) ע"ד מהרי"ט, שלדבריו יהיו התוס' סותרים את עצמם. ע"ש. ודו"ק]. וכן מוכח בבית לחם יהודה (סי' קמא סק"ח) שהביא דברי הש"ך להלכה, דבחצי ציור כמותם המציירים צד אחד מותר. אע"פ ששם (סק"ט) ה"ד מהרי"ט שמחמיר בראש בלי גוף. ע"ש. וע"ע בס' בית יהודה עייאש (דקט"ו ע"ג) שהביא דברי הש"ך הנ"ל להלכה. ע"ש. והגם שהכנה"ג (הגה"ט אות כב) הביא דברי הש"ך, וכן ע"ז, ואני מגמגם בזה דאפ"ה איכא למיחש לחשדא. אך בהגהות ב"י אכתוב בס"ד שמדברי התוס' מוכח כהש"ך. עכ"ל. ושם בהגב"י (אות נה) סייע להש"ך מהתוס' ע"ז (מג) הנ"ל. וע"ש שהביא דברי רבו המהרי"ט הנ"ל. ומ"ש הוא ז"ל בזה.) לפע"ד העיקר לדינא שאפשר להתיר בזה. והמחמיר לעצמו מתורת חסידות תע"ב. והמיקל יש לו ע"מ שיסמוך. וע' בשו"ת לב חיים ח"ב (סי' קעא). ובשו"ת דעת כהן (סי' שה). ודו"ק.

(ו) ומעתה הבא נבוא לנ"ד. הנה כבר נתבאר שיש מקום להקל בקניית בובות העשויות תבנית חצי גוף העליון בב' עינים וב' אזנים וחוטם שלם וצואר וידיים. וכמו כן אפשר להקל באותם העשויות כאדם המצויר מצד אחד, בעין אחת וחצי חוטם ויד אחת ורגל אחת, אע"פ שהן שלמות מכף רגל ועד ראש. ופש גבן לברורי אם אפשר להקל גם באותם העשויות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואיבריו. והנה בשו"ת מהרי"ט (חיו"ד סי' לה) בד"ה ומסתייעא נמי, כתב, דמ"ש הרמב"ם שאסור לעשות צורת אדם לנוי, היינו בדבר קבע, שיטעו לומר שיש בהם ממש. לאפוקי דרך עראי לפי שעה כגון לשחק בהם או להתלמד שרי. דלא אתי למטעי בהו. ולפי דרכנו למדנו שאותם פרצופות שעושים לתינוקות לשחק בהם, וכן אותם שעושים המשחקים לשחק בהם, הואיל ולא בדרך קבע עבידי שרו. עכ"ל. וכיו"ב ראיתי עוד בשו"ת פרי השדה ח"ג (סי' לח), שנשאל אם מותר לסחור בחנות באלו הצורות הנקראות בובות. והביא ממ"ש ביו"ד (סי' קמא ס"ג) המוצא כלים ועליהם צורת חמה ולבנה או דרקון, אם הכלים מכובדים כגון שיראים נזמים וטבעות אסורים שבודאי נעשו לשם ע"ז. ואם הם מבוזים כגון כוסות ששותים בהם מותרים, שלא נעשו אלא לנוי. וה"נ הבובות שעיקר עשייתן לתינוקות לשחק בהם ודרכן לגוללם בטיט ואשפה ובכ"מ מלוכלך ומטונף הוו כמבוזים שאין דרכם לעבדם וממילא ליכא חשדא. ושוב הביא דברי המהרי"ט הנ"ל. ע"ש. ולכא' יד הדוחה נטויה לחלק בין צורות שע"ג כלים להנעשים בפני עצמם. ומ"מ נראה שמכיון דהתם ליכא חשדא כיון שמבוזים הם ה"נ ליכא חשדא. דזיל בתר טעמא. וכדאמרי' בע"ז (מד:) שע"ז שאינו נוהג בה מנהג אלהות שעומדת ע"פ הביב ומשתינין בפניה, אין לה דין ע"ז. ע"ש. וה"נ בבובות. וכ"מ קצת בתוס' ע"ז (מב:) ד"ה המוצא כלים. שאין חילוק בין אם היא לבדה או ע"ג הכלים. ע"ש. אלא דאכתי איכא למידק, ממ"ש התוס' ע"ז (מג:) ד"ה והא רב יהודה דאחרים עשו לו. דה"ט שאסור להשהותו פן יחשדוהו לומר שהוא עשאו ועבר על לא

תעשון אתי. ע"ש. וה"נ איבעי לן למיחש לחשדא דעשייה, שבזה אין חילוק בין מכובדים למבוזים. אולם כד דייקת פורתא לק"מ, דהא כ' התוס' שם, דהא דמשני בגמי שאני רב יהודה דחותמו בולט היה, ר"ל ולא היה משום חשד עשייה אלא משום חשד ע"ז. ומשמע דלפי המסקנא לא חיישינן לחשדא דעשייה. ובביאורי הגר"א (סי' קמא סוף ס"ק כא) נראה שאיסור השהייה הוא משום חשד דעשייה. וע' במקור מים חיים שם שהעיר עליו מד' התוס' הנ"ל שלפי האמת לא חיישינן אלא משום חשדא דע"ז. ע"ש. וכן מצאתי להגאון הנצי"ב בס' העמק שאלה (סי' נז אות ג), שאחר שהאריך בזה סיים בזה"ל, היוצא מזה דהתוס' והרמב"ם והרמב"ן והר"ן כולוהו ס"ל דלא חיישינן לחשדא דעשייה. וכן דעת רבינו (השאלות) ובה"ג. והכי נהוג להשהות אפילו צורת אדם שלם. ומשום דבזה"ז ליכא חשדא דע"ז כמ"ש הר"ן ובביאורי הגר"א ס"ק יח. ע"כ. וכיו"ב כ' הגאון נחל אשכול על ס' האשכול ח"ג (ס"ו נ), שלפי מ"ש רבינו ורוה"פ אין איסור תורה אלא בעשייה, יש ללמד סניגוריא על חכמי ישראל שלא מיחו בעשירי עם שיש להם בחדרי משכיותם תנורים עם צורת אדם בולטת, שכיון שכל האיסור הוא משום חשד ע"ז, ולא היתה גזירה כללית, שהרי התיירו בנשיא לפרקים ולהתלמד, ובזה"ז שאפי' גוים אין עובדים לצורת אדם ליכא חשדא וכמ"ש כה"ג התוס' (ביצה ו) ושו"ר כן בחכמת אדם כלל פה (וע"ש בבית אדם סי' פט). ע"כ. וע"ע בשו"ת בית דוד (חיו"ד סי' עד). ובמ"ש על דבריו בשו"ת תפארת אדם (ס"ו לו). ובס' קהל יהודה (סי' קמא). וע"ע בשו"ת אזני יהושע (סי' יג). ובשו"ת פרי השדה ח"ב (סי' סו). ובשו"ת זקן אהרן ח"ב (סי' מז). ע"ש.

(ז) כלל העולה שהנהגים לקנות בובות לילדיהם הקטנים לשם שחוק ושעשוע, יש להם על מה שיסמוכו. ובכ"ז טוב להחמיר שלא לקנות בובות העשויות תבנית אדם שלם בכל חלקי גופו ואיבריו, רק חצי גוף העליון, או כמותם הנראות מצד אחד דהיינו עין אחת וחצי חוטם ויד ורגל. ומכללן של דברים יש ללמוד דה"ה לסחור בהם למכור ולקנות מותר. אבל אין להקל בעשייתן. ואותם בתי חרושת העושים זאת לכתחלה מאן לימא לן דברצון חכמים עבוד. והשואל על זה לעשות מעשה לכתחלה מורים לו לאיסור. ואע"פ שהגאון מהרי"ט מיקל בזה אף בעשייה, קשה לסמוך על דבריו לעשות מעשה לכתחלה, כיון שהוא איסור תורה. ומ"מ אין למחות בחזקה בידי המקילים. הנלע"ד כתבתי. והשי"ת יעב"א.

שו"ת יחוה דעת חלק ג סימן סב

שאלה: פרוכת שרקום עליה צורת אריות מצדי לוחות שכתוב בהם עשרת הדברות, האם מותר לעשותה, ולתלותה על ארון הקודש מבחוץ. וכן יש לשאול האם מותר להקים על ההיכל של ארון הקדוש מלמעלה צורת אריות מברונזה או שיש וכדומה מצדי לוחות עשרת הדברות, או יש למנוע כל זה מבית הכנסת?

תשובה: במסכת עבודה זרה (מ"ג ע"א) דרשו חז"ל מהפסוק (בפרשת יתרו) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם, לא תעשו כדמות שמשי המשמשים לפני במרום, שהם צורת שרפים ואופנים ומלאכי השרת. וכן צורת ארבעה פנים של המרכבה ביחד, שהם: אדם, אריה, שור, נשר. כפי שכתוב בספר יחזקאל בתיאור מעשה המרכבה. ולמדו בגמרא שם שפרצוף בולט של אדם, אסור אפילו לבדו. ומכל מקום למדנו שצורת אריה או נשר או שור, של כל אחד מהם לבדו, אין בה שום איסור. וכן כתב להדיא הרשב"א בתשובה חלק א' (סימן קס"ז). וכן מבואר בתוספות (יומא נ"ד ע"ב). וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב י"ז חלק ה'). ואף על פי שהרמב"ן בחידושי לעבודה זרה (מ"ג ע"ב) כתב, שמה שאמרו בגמרא כל הפרצופים מותרים חוץ משל אדם, אין זה אלא בשוקע, אבל בבולט אסור. וכן הובא בשו"ת הרדב"ז חלק ד' (סימן ק"ז). נראה שהעיקר כדברי רוב הראשונים להתיר. וכן פסקו הטור והשלחן ערוך יורה דעה (סימן קמ"א סעיף ד') בזו הלשון: אסור לצייר צורות שבמדור השכינה, כגון ארבעה פנים של המרכבה ביחד, שהם אדם שור אריה נשר. וכן צורת שרפים ואופנים ומלאכי השרת, וכן צורת אדם לבדו, כל אלו אסור לעשותם אפילו לנוי וליופי, ואפילו אם עשאו נכרי אסור להשהותם ולקיימם ברשותו ע"כ. ומתבאר שבכל צורה מאלו לחוד אין שום איסור.

אולם האור זרוע (מסכת עבודה זרה סימן ר"ג) כתב, מעשה בקולוניא שציירו צורת אריות בחלונות של בית הכנסת, והורה רבינו אליקים להסירן, שהרי נאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה וכו', ושמה תאמר הואיל ומצאנו שהיו כרובים בבית המקדש, אף בבית הכנסת נתיר לעשות כן, והלא מקרא מלא דיבר הכתוב לאסור לעשות כן, וכמו שדרשו חז"ל במכילתא (בפרשת יתרו), לא תעשו לכם, שלא תאמר הואיל וניתנה רשות לעשות כרובים בבית המקדש, הרי אני עושה כן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, תלמוד לומר לא תעשו לכם. ואפילו בבית המקדש שנצטוו לעשות כרובים, אם הוסיף ועשה במקום שנים ארבעה כרובים, הרי הם כאלהי זהב, ומה שאמרו (בעבודה זרה מ"ג ע"ב) כל הפרצופים מותרים חוץ מפרצוף אדם, לאו דוקא הוא, שאין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהן חוץ + יש להעיר בזה ממה שכתב הרא"ש (בפרק שבועת הדיינים סימן ה'), שאין לנו לומר אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר בהן חוץ, אלא כשיש הוכחה לכך ממשנה או ברייתא, שאין אנו יכולים לשבש כלל גדול שמסרו לנו חז"ל, ולומר דלאו דוקא הוא, שאם כן אין לדבר סוף, ולא יהיה אפשר לסמוך על ש"ס ערוך שבידינו שרובו כללות ע"כ. וכן כתב הרמב"ן בחידושי לשבועות (מ' ע"א), וכן כתב הר"ן שם. וכיצא בזה כתב הרמב"ן בחידושי לפסחים (ז' ע"ב), דהא דקיימא לן כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מטבילת הגר, כלל גדול הוא, ומה שהוסיפו בירושלמי (סוף ברכות) חוץ מקידושי ביאה, אין לסמוך על זה, הואיל ולא נאמר בש"ס שלנו. וכן כתב הר"ן שם. וראה עוד בחידושי הרשב"א למנחות (ו' ע"ב). ואם כן הוא הדין כאן שאמרו כל הפרצופים מותרים חוץ/חוץ/ מפרצוף אדם, אין לנו לומר דלאו דוקא הוא וצ"ע. + ועוד הרי כשמתפלל ושוחה בברכותיו כנגד הצורות האלה, נראה כמי ששוחה לצורות, ואיכא משום חשדא, וכמו שאמרו (בעבודה זרה יב ע"א) נתפזרו לו מעותיו בפני עבודה זרה, לא ישחה ויטלם, מפני שנראה כמשתחוה לעבודה זרה. ואפילו כשהצורות לצדדים של בית הכנסת, הרי אמרו (בבבא בתרא כ"ה ע"ב) הרוצה להחכים ידרים, להעשיר יצפין. ולכן אסור לקיים צורות אלו בבית הכנסת. וכתב על זה האור זרוע, וזכורני שבימי חרפי ראיתי שהיו מציירים בבית הכנסת עופות ואילנות, ודנתי שאסור לעשות כן, שהרי שנינו באבות (פרק ג' משנה ז') המפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה הרי

זה כמתחייב בנפשו, הרי שמחמת שנותן לבו לאילן יפה אינו מכוין למשנתו ומפסיק, וכל שכן בתפלה שצריכה כוונה ביותר, שאינו יכול לכוין כשמסתכל בעופות ואילנות המצויירים בכותל בית הכנסת ע"כ. וכיוצא בזה כתב המהר"ם מרוטנבורג בתוספות יומא (נ"ד ע"א) שהמציירים במחזורים צורות של חיות ועופות לא יפה עושים, שעל ידי כך המתפללים מסתכלים בצורות אלו ואין מכוונים לבם לאביהם שבשמים בתפלתם.

והמרדכי (בפרק ג' דעבודה זרה סימן תת"מ) הביא בקצרה דברי רבינו אליקים, וכתב שרבינו אפרים השיב להתיר בזה, ודחה ראיות רבינו אליקים. וכן מרן הבית יוסף ביורה דעה (סימן קמ"א), דחה ראיות רבינו אליקים במה שאוסר בכל הצורות, שאין לאסור אלא צורת אדם בולטת, מה שאין כן אריות ועופות אין לאסור. אולם מרן הבית יוסף בתשובת אבקת רוכל (סימן ס"ג), נשאל אודות מי שחשב לתת על ההיכל של ארון הקודש אבן שמצוייר בה צורת אריה, והזכיר תשובת רבי אליהו קפסאלי שהעלה לאסור, ומרן השיב, שבאמת ראוי לכל מי שנגע ה' בלבו למחות בתוקף על זה, וכמו שכתב רבינו אליקים, ועשה מעשה רב להסיר צורות אריות שבחלונות בית הכנסת, ואף רבינו אפרים שהתיר, נראה שזהו רק בדיעבד, אבל לכתחלה לצור צורות אלו בבית הכנסת מודה לאסור, שמתוך שמסתכלים באותן צורות בשעת תפלה, אין מכוונים את לבם לאביהם שבשמים, כמו שכתבו התוספות יומא (נ"ד ע"א). ועוד שלא התיר רבינו אפרים אלא בצדדי בית הכנסת, אבל אם היתה הצורה בכותל שהקהל מתפלל כנגדו, גם הוא יודה לאסור, מפני החשד, שרואים שהקהל משתחוה כלפי הצורה. ועוד שבצורת אריה יתכן שגם רבינו אפרים יודה לאסור ע"כ. וכן הסכים המהר"ם פדואה בתשובתו שהובאה באבקת רוכל (סימן ס"ה). ברם בקושטא מרן בתשובה שבאבקת רוכל (סימן ס"ו) נראה דעתו דעת עליון שאין בזה איסור משום סרך עבודה זרה, ומ"מ הביא שם תשובת הרמב"ם שאין להתפלל ולהשתחוות מול בגדים המצויירים אף על פי שאין הצורות בולטות. וכן כתב מרן בבית יוסף אורח חיים (סימן צ') בשם תשובת הרמב"ם. ושכן הביאה להלכה רבי דוד אבודרהם + והנה מרן סותר עצמו ממה שכתב בבית יוסף להתיר, למה שכתב בשו"ת אבקת רוכל לאסור. וכבר עמדו על זה האחרונים. ראה בשו"ת מעשה איש (חלק יורה דעה סימן א'), ובשו"ת חסד לאברהם תאומים מהדורא תנינא (חלק יורה דעה סוף סימן ל"ט), ובשו"ת דבר משה תאומים (סימן ל"ז, דף מ"ג ע"ד). ובתשובה להגאון הראשון לציון רבי יעקב מאיר שנדפסה בספר נאה משיב (חלק יורה דעה סימן ז'), ובשו"ת ישכיל עבדי (חלק א' חלק יורה דעה סימן ה', וחלק ב' חלק יורה דעה סימן ט') ע"ש ואכמ"ל. ומה שצייד הדבר משה תאומים לחלק בזה בין לכתחלה לדיעבד, שבדיעבד אין צריך להסיר הצורות, אין כן דעת כמה אחרונים שהבאנו בפנים, ומכללם הגאון הראשון לציון מהר"ם סוזין שצוה להרוס המשקוף שציירו עליו צורות כאלה, ולהסירם כליל. וכן העלה בשו"ת דבר משה בסוף דבריו ע"ש ודו"ק. + והגאון המבי"ט בתשובותיו חלק א' (סימן ל') הסכים להלכה לדברי הרב ר' אליהו קפסאלי שהעלה לאסור לתת אבן שיש שמצוייר בה אריה על ההיכל של בית הכנסת, שאפילו רבינו אפרים אפשר שיודה לאסור בצורת אריה בולטת, וכל שכן בבית הכנסת. ולכן על התורם את האבן הנ"ל לסלק עצמו מזה, ויקבל שכר על הפרישה, ולא יעשה מצוה הבאה בעבירה, ואם מאן ימאן יש לגעור בו ולכופו על כך ע"ש. וכן כתב הרדב"ז בחלק ד' (סימן ק"ז) לאסור להעמיד צורת אריה בבית הכנסת, מהטעם הנ"ל, ועוד טעמים אחרים, וכדברי הרב ר' אליהו קפסאלי ע"ש. ועיין עוד בשו"ת מהרימ"ט חלק ב' (סימן ל"ה) שכתב לקיים דברי רבי אליקים לאסור, שסובר כלשון שהביא הר"ן שאף בשאר צורות יש לאסור בבולטות, וניחא בזה קושית מרן הבית יוסף על רבי אליקים, ועל כל פנים אין רבי אליקים יחיד בדבר, שמצאנו לו חברים מקשיבים לקולו לאסור ע"ש. ועיין עוד בערך השלחן יורה דעה (סימן קמ"א סק"ה וסק"י).

והנה מרן החיד"א בשירי ברכה יורה דעה (סימן קמ"א אות ג') הביא בשם הגאון רבי דוד קרינלדי בהגהותיו כת"י, שהדבר פשוט שבבית הכנסת או בבית המדרש שמתפללים שם בקביעות, אסור להשהות שם צורות אריות, וכדומה, וכדברי רבי אליקים שאוסר, והמורה להתיר בזה עתיד ליתן את הדין ע"כ. וכן כתב החכמת אדם (כלל פ"ה סימן ז') שבבית הכנסת ראוי

להחמיר כדברי רבי אליקים מפני שנראה כמשתחוה לצורה ע"ש. וכן כתב בספר בית לחם יהודה (סימן קמ"א) ע"ש. והגאון רבי שמואל הלר ז"ל, דיין ומורה צדק בעיה"ק צפת, האריך בקונטרס טהרת הקודש, אודות חדשים מקרוב באו מערי אשכנז ואירופה, ורצו לפאר ולרומם את בית אלהינו, מקדש מעט, בית הכנסת של האר"י ז"ל, וציירו בדלתות ארון הקודש צורות בולטות של אריה וצבי ושאר צורות, ואחר שהאריך למעניתו בדברי הפוסקים, העלה שהעיקר כדברי רבי אליקים לאסור בזה בבית הכנסת, ובפרט שכן פשט המנהג בארץ ישראל בכל בתי הכנסת הספרדים להחמיר שלא יהיו שם צורות כלל ועיקר, ואף הבאים מחוץ לארץ מערי אשכנז ואירופה שלא נהגו לאסור, חייבים להתנהג כמנהג ארץ ישראל, ולהמנע לגמרי מעשיית צורות בבית הכנסת. ושלח תשובתו להגאון הראשון לציון חד בדרא, רבי דוד חזן ז"ל, והשיב בספרו ישרי לב (חלק אורח חיים מערכת צ', דף ט' ע"ד), שהוא מסכים לכל דברי הרב הפוסק מהר"ש הלר הנ"ל, ויפה דן ויפה הורה לאסור לעשות שום צורה בולטת בבית הכנסת, ואין שום היתר בזה בשום צד שבעולם. וכל שכן בארצנו הקדושה שיש לנו להזהר בקדושה יתרה, ובפרט שיש לחוש לחילול ה', כי היינו חרפה לשכננו הגוים אשר ילעגו לנו על הצורות שאנו משתחווים למולם בבית הכנסת. ועובדא ידענא כי זה מספר שנים בעת שבנו בית כנסת פעה"ק ירושלים ת"ו, והגוי הבנאי עשה מעצמו בלתי כוונה מיוחדת וצויר במשקוף של פתח בית הכנסת דמות שני אריות, בנוי לתלפיות, והיו בולטות, ליופי ולהדר לבית אלהינו, ובה שעתא כארי יתנשא רבינו הגדול הגאון הראשון לציון רבי משה סוזין וצווח ככרוכיא להרוס את כל המשקוף, והכי אמר מר, לא יעשה כן במקומינו על ארצנו ועל נחלת אבותינו, והגם אם המצא ימצא מי שמקלו יגיד לו בחוץ לארץ, לא זו הדרך בעיר עוז לנו ירושלם דדהבא אשר עיני ה' אלהינו בה, וכן עשו מעשה, והסירו הצורות מבית הכנסת. ואם במשקוף של בית הכנסת החמיר כל כך, קל וחומר שאסור לעשות כן על היכל הקודש, ולהעמיד צלם בהיכל, ולכן אף ידינו תכון עם הרב הפוסק שדבריו נאמנו מאוד, והנני קורא הסירו את אלהי הנכר ממקדש מעט, ואל תפנו אל האלילים, ובפרט בארץ ישראל המקודשת עת"ד. (וכן הובא בקיצור בשדי חמד מערכת בית הכנסת אות י"א). וכן הסכים עמו הגאון רבי משה תאומים בשו"ת דבר משה (סימן ל"ז - ל"ח), שחלילה לעשות צורות בבית הכנסת, ובפרט בארץ ישראל, שהרי גדולי הפוסקים חוששים בזה לסרך עבודה זרה, וכתב הרמב"ם (בפרק ז' מהלכות עבודה זרה ה"א), שבארץ ישראל יש מצוה מיוחדת לרדוף ולבדוק אחר עבודה זרה עד שנאבד אותה ונבער אותה כליל מכל ארצנו, שנאמר ואבדתם את שמם מן המקום ההוא. ומה גם שיש כמה בתי כנסת של אשכנזים בארץ ישראל וכולם נהגו לאסור בזה מכמה דורות, ולכן אין לחדש דבר בזה ולעשות מצוה הבאה בעבירה ע"ש. גם בשו"ת חסד לאברהם (חלק יורה דעה סימן ל"ט) כתב, שאף שיש קהלות באשכנז שנהגו להקל בזה, ויש ללמד זכות עליהם, אולם בארץ ישראל שנהגו כל הספרדים מכמה דורות להחמיר כתשובת מרן הבית יוסף באבקת רוכל (סימן ס"ג), וכן נהגו שם גם בבתי הכנסת של האשכנזים, פשוט מאוד שאף בדיעבד שבנו צורות בבתי הכנסת בהיכל בית הכנסת צריך להסירם, ואין בזה איסור משום השחתה, שאין זה אלא דרך תיקון שלא להקל בדבר שהרבה מרבתינו הגדולים ראשונים ואחרונים אוסרים אותו ע"ש. גם בשו"ת נטע שורק (חלק יורה דעה סימן מ"ו) בתשובתו לחברי בית הדין במונקאטש, העלה להסכים לדעתם לאסור להניח אריות על גבי ההיכל של ארון הקודש. וכן כתב הגאון רבי אהרן בן שמעון בנהר מצרים (דף פ"ט ע"א). גם הגאון בעל דרכי תשובה בשו"ת צבי תפארת (סימן ל"ו), התרעם מאוד על המציירים ורוקמים צורות אריות בחוטי כסף וזהב ומשי על מעילי הספר תורה, שיש בזה איסור שמץ עבודה זרה, שהטווי נחשב כצורה בולטת שאסור ע"ש.

והגאון רבי אברהם נסים אשכנזי בשו"ת מעשה אברהם (חלק יורה דעה סימן ל"ה), הביא תשובת מר אביו הגאון רבי רפאל אשכנזי, שאסר לתלות פרוכת שמצויר עליה צורת אריות על ארון הקודש מבחוץ, וכמו שכתב מרן באבקת רוכל (סימן ס"ג). וכן פסק הגאון הראשון לציון רבי יעקב מאיר בתשובה שהובאה בספר נאה משיב (חלק יורה דעה סימן ז'). וכן הסכים הרב המחבר שם. וכן בשו"ת מים חיים משאש (סימן פ') העיד, שבא מעשה לפני מר אביו הגאון ז"ל, שתלו כמה פרוכות על כותלי בית הכנסת, והיו שם צורות מיני עופות, וחרה אפו על השמשים

שעשו כן, וציוה להסירם תיכף ומיד, וכן עשו ע"ש. וכן פסק הגאון רבי יהודה ליב צירלסון בשו"ת מערכי לב (חלק אורח חיים סימן ט'), לאסור לעשות צורות אריות על גבי ההיכל של ארון הקודש, בצדי לוחות של עשרת הדברות, ובשו"ת נהרי אפרסמון (חלק יורה דעה סימן קי"ח) השיב על זה (בבדיחותא), כי לא האריות צריכים להחזיק את עשרת הדברות, אלא בעלי הבתים הם שצריכים לקיים ולהחזיק את עשרת הדברות. גם בשו"ת פרי השדה חלק א' (סימן ס') קרא תגר על אלה שציירו בכותל בית הכנסת צורת י"ב מזלות טלה שור תאומים וכו', שהוא מעשה מכוער, ואסור לקיימו ע"ש. ומכאן שאסור גם כן לצייר סמלי י"ב שבטים אריה נחש צבי וזאב וכיוצא בזה. וראה עוד בשו"ת דברי יוסף אירגאס (חלק יורה דעה סימן ח'), ובשו"ת זרע אמת חלק ג' (סימן ק"ה), ובשו"ת מחנה חיים (חלק ב' מיורה דעה סימן כ"ט, וחלק ג' מאורח חיים סימן ט"ו), ובשו"ת משיב דברים (סימן ק"ה), ובשו"ת דברי מלכיאל חלק ו' (סימן ב'), וישכיל עבדי (חלק א' חלק יורה דעה סימן ה', וחלק ב' סימן ט') ושאר אחרונים ואכמ"ל.

בסיכום: יש לאסור לתלות פרוכת שמצוייר בה אריות על ההיכל של ארון הקודש מבחוץ, וכן יש לאסור להקים צורת אריות מברונזא או שיש וכיוצא בזה מעל לארון הקודש. ורבני ישראל שליט"א נקראים לדרוש ברבים על כך, ולדבר על לב גבאי בית הכנסת בכל אתר ואתר, במתק שפתים, להסיר צורות אלו מבתי הכנסת, ולפרסם ברבים שלא יוסיפו להקדיש פרוכות כאלה לבית הכנסת, ויש לעשות הכל בחכמה ובתבונה בשלום ובמישור, ולא לגרום ח"ו למחלוקת, כי דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב.

שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן סג

שאלה: האם מותר מצד ההלכה להצטלם בתמונה פוטוגרפית, או יש בזה איסור משום שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה?

תשובה: ביאור הפסוק לא תעשה לך פסל וכל תמונה, מבואר בדברי הרמב"ם (בפרק ג' מהלכות עבודה זרה הלכה ט'), שהמדובר הוא בעושה עבודה זרה לעצמו, אף על פי שלא עבדה. וראה בהשגת הרמב"ן בספר המצות, ובדברי הגאון מלבי"ם בהתורה והמצוה (פרשת יתרו). אבל תמונת אדם שנעשית לנוי אם אינה בולטת מותר לעשותה. וכן משמעות הגמרא במסכת עבודה זרה (דף מ"ג ע"ב). וכן פסק הרמב"ם (בפרק ג' מהלכות עבודה זרה הלכה י'), בזו הלשון: אסור לעשות צורה לנוי אף על פי שאינה עבודה זרה, שנאמר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב, כלומר, צורה של כסף וזהב שאינם אלא לנוי, והטעם לזה כדי שלא יטעו בהם וידמו שהם לעבודה זרה. ואין האיסור לצייר צורה לנוי אלא צורת אדם בלבד, והוא שתהיה הצורה בולטת, אבל אם היתה הצורה שוקעת, או צורה של סממנים, כגון צורות שעל גבי לוחות וטבלאות, או צורות הנרקמות באריג מותרות. והראב"ד בהשגותיו כתב, שצורת אדם אסור לעשותה גם כשאינה בולטת, אלא שוה בשוה, ורק צורה שוקעת מותרת. וכן הריטב"א בחידושו לעבודה זרה (דף מ"ג ע"ב), כתב להחמיר בצורת אדם שנעשית בדיו וסממנים, שהרי היא כצורה בולטת. וכן כתב הטורי זהב (ס"ק י"ב), שהעיקר להחמיר בזה כדברי הרמב"ן והר"ן ע"ש. וכן כתב בשו"ת הרמ"ז (סימן נ"ח). אולם מרן השלחן ערוך יורה דעה (סימן קמ"א סעיף ד'), פסק להתיר כדעת הרמב"ם. וראה בתוספות יומא (דף נ"ד ע"ב). וכתב בשאלת יעב"ץ חלק א' (סימן ק"ע), שכן דעת רוב ככל הפוסקים להקל, אלא שמר אביו הגאון החכם צבי מרוב חסידותו החמיר על עצמו וסירב להניח לצייר דמות דיוקנו אף בציור של צבע ע"כ. ומכל שכן שיש להקל בצורה פוטוגרפית, שאפשר שאף הריטב"א יודה להתיר. ואמנם הגאון מהר"א די בוטון בשו"ת לחם רב (סימן ט"ו), נשאל בדבר כתובה שצייר בה הסופר צורת החתן והכלה, והעלה שאף על פי שבדיעבד אין לאסור להשהות הכתובה הזאת, מכל מקום לכתחילה ראוי מאוד להזהר שלא לעשות כן, כיון שהדבר נוגע לחשש איסור תורה ע"ש. גם בשו"ת דברי מלכאל חלק ג' (סימן נ"ח) כתב, שיש להחמיר שלא להצטלם בתמונה פוטוגרפית כיון שלדעת הריטב"א הוא איסור גמור, ושומר נפשו ירחק מזה. ומכל שכן שעל פי הקבלה יש טעם להחמיר בזה. ולכן לא יפה עושים התולים צורות ותמונות של צדיקים וקרובי משפחה על הכתלים של חדרי דירתם עכת"ד. וכן כתב הגאון יערות דבש דרוש ב' (דף י"ט ע"ב), שעל פי הזוהר והמקובלים יש להחמיר בזה. וכן העלה הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ב' (בקונטרס אחרון חלק יורה דעה סימן י"א). אולם גם לדעת הפוסקים המחמירים נראה שבצילום של חצי גוף העליון בלבד יש להקל, הואיל וכמה פוסקים סוברים להקל בזה גם בצורה בולטת, כמבואר בדברי הרא"ש במסכת עבודה זרה (דף מ"ג ע"ב), ובשלחן ערוך יורה דעה (סימן קמ"א סעיף ז'), ובשאלת יעב"ץ חלק א' (סימן ק"ע), ובתמונה פוטוגרפית שאינה בולטת יש ספק ספיקא להקל, והלכה רווחת שבכל ספק ספיקא אפילו באיסור תורה יש להקל +ונראה שהוא הדין שיש להקל בצילום פרופיל (שרואים רק צד אחד של הפנים, עין אחת ואוזן אחת), וכמו שכתב הש"ך יורה דעה (סימן קמ"א סוף ס"ק כ"ה) וזו לשונו: ונראה שכל הצורות שאסרנו אינם אסורים אלא בצורה שלימה ממש, כגון צורת אדם בולטת בשתי עינים וחוטם שלם וכל הגוף, אבל לא בחצי הציור כדרך קצת המציירים צד אחד של הצורה, שזה אינו אסור כן נראה לי ע"כ. וכן כתב בשו"ת נהרי אפרסמון (חלק יורה דעה סימן קי"ח). ואף על פי שהכנסת הגדולה (סימן קמ"א בהגהות בית יוסף אות נ"ה) כתב לפקפק בזה בצורה בולטת, ובספר בן איש חי (פרשת מסעי אות י') כתב להחמיר בזה, מכל מקום בצילום הוה ליה ספק ספיקא ולקולא. ואף לדעת המחמירים בצילום פוטוגרפי בצורה שלימה, בצילום פרופיל יש להקל. [וע' להלן (בסימן ס"ד) בדין צורת אדם בולטת בחצי הגוף העליון]. + וכן כתב בשו"ת דברי מלכאל חלק ג' (סימן נ"ח). ובשו"ת לבושי מרדכי קמא (חלק יורה דעה סימן פ"ו). אולם באמת נראה שכל זה ממשנת חסידים השרידים אשר ה' קורא. אבל מעיקר ההלכה כבר

פשט המנהג להקל בזה בכל אופן בצילום פוטוגרפי, כפסק רבותינו בעלי השלחן ערוך. וכן פסק הגאון מרוגטשוב רבי יוסף רוז'ין בשו"ת צפנת פענח (סימן נ"ז). וכן דעת הגאון רבי יוסף חיים מבבל בספר רב ברכות (מערכת צ', דף ק"ל ע"ב). ובספרו בן איש חי הלכות שנה שניה (פרשת מסעי אות י'). וכן העיד בגודלו הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק בשו"ת דעת כהן (סימן ס"ו), שאף אמנם יש חסידים הנמנעים מלהצטלם, ויש לדבריהם מקום בשיטות הפוסקים, מכל מקום ההלכה שנתקבלה בישראל על פי דין השלחן ערוך, שמותר לצלם צילום פוטוגרפי ולצייר צורת אדם בצבע על הלוח, ואין בזה שום איסור מצד הדין כלל. וכן נפוץ המנהג גם אצל החרדים לדבר ה' כשיש צורך בדבר משום חיבוב התורה והיהדות ע"כ. וכן כתב להקל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (חלק יורה דעה סימן י"ח). וראה עוד בשו"ת נהרי אפרסמון (חלק יורה דעה סימן קי"ח), ובשו"ת הרשב"ן (חלק אורח חיים סימן קי"ג), ובשו"ת הלל אומר (סימן ס"ג). וכבר אמרו בירושלמי מעשר שני (פרק ה' הלכה ב'), כל הלכה שהיא רופפת בידיך צא וראה היאך הצבור נוהגים ונהוג כן. והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם.